

Рівненський державний гуманітарний університет
Психолого-природничий факультет
Кафедра екології, географії та туризму

Пояснювальна записка

до дипломної роботи
бакалавра

на тему: **«Сучасний стан та проблеми розвитку дитячого
туризму в Україні»**

Виконала: студентка IV курсу, групи ТО-41
спеціальності 015 «Професійна освіта
(Туристичне обслуговування)»
Токарчук Анастасія Валеріївна

Керівник _____ доц. Костолович М.І.

Рецензент _____ доц. Романів А.С.

Рівне – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ	6
1.1 Поняття «дитячий туризм», його роль та зміст	6
1.2 Класифікація видів дитячого туризму	12
1.3 Дитячий туризм в системі загальної та додаткової освіти.....	17
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ	23
2.1 Особливості дитячого туризму в Україні	23
2.2 Основні проблеми розвитку дитячого туризму в Україні.....	31
2.3 Перспективні напрямки дитячого туризму на території України	40
РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ	44
3.1 Шляхи удосконалення дитячого туризму на території України	44
3.2 Розробка програми розвитку дитячого туризму в Україні.....	48
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57

ВСТУП

Актуальність роботи. В останні два століття туризм отримав значний розвиток і на даний момент є масовим соціально-економічним явищем міжнародного масштабу. В останні роки роль туризму в житті сучасного суспільства зростає, цьому сприяють збільшення частки вільного часу, збільшення доходів населення, все більша відкритість країн і регіонів та інші фактори. Проникнення туризму в маси сприяє розширенню кругозору громадян, знайомству з визначними пам'ятками, культурою і традиціями, а також популяризації та збереження пам'яток культурної спадщини.

В першу чергу це важливо для підростаючого покоління, адже діти – майбутнє нашої країни. Вони повинні з раннього віку вміти цінувати, поважати, зберігати і передавати наступним поколінням культурну, природну і іншу спадщину нашої країни. У зв'язку з цим на сучасному ринку туристичних послуг все більш явно виділяється специфічний сегмент – дитячий туризм, який має характерні особливості і проблеми в організації. Дитячий туризм – спосіб передачі молодому поколінню матеріально-культурної спадщини, накопиченого людством життєвого досвіду, формування їх ціннісних орієнтацій, крім того, це один із шляхів соціалізації, йому приділяється велика увага з боку організацій індустрії туризму, так як діти складають чималу частину подорожуючих.

Актуальність дослідження дитячого туризму в Україні обумовлена потребою в цьому виді туризму і наявністю ресурсної бази для його подальшого розвитку. Таким чином, бачиться досить обґрунтована теоретична і практична значущість дипломного дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є аналіз розвитку дитячого туризму в Україні, визначення проблем і розробка системи заходів щодо подальшого його розвитку. Дана мета визначила необхідність постановки та вирішення наступних завдань:

- дослідження поняття «дитячий туризм», його роль та зміст;
- з'ясування класифікації видів дитячого туризму;

- встановлення особливостей дитячого туризму в Україні;
- проведення оцінки дитячого туризму в системі загальної та додаткової освіти;
- проведення дослідження основних проблем розвитку дитячого туризму в Україні;
- визначення перспективних напрямків та шляхів удосконалення дитячого туризму на території України;
- розробка заходів ефективного розвитку дитячого туризму в Україні.

Об'єктом дослідження виступає дитячий туризм в Україні.

Предметом дослідження є суспільні відносини в сфері дитячого туризму, а також перспективи його розвитку в цілому.

Література і джерела з теми дослідження розділені на наступні групи: теоретична; нормативно-правова; емпірична. При аналізі теоретичних основ дослідження були використані роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячені розвитку дитячого туризму (Агіной Е.В, Маслакова К.А.), присвячені проблемі класифікації дитячого туризму (Боголюбової С.А., Голикової О.М.), присвячені проблемі організації дитячого туризму (Велічкиной А.В., Пхалаговой Т. Е., Садковий І.Є., Сисоєвої О.Е. та ін.), види туристичної діяльності (Кузик С.П., Грабовський Ю.А., Бейдик О.О., Любіцева О.О., Горбань Г.П., Скалій О.В., Кіптенко В.К., Крачило М.П., Сокол Т.Г., Кляп М.П. Шандор Ф.Ф.), дослідження специфіки дитячого і молодіжного туризму (Колотуха О.В., Обозний, В.В. Костриця М.Ю., Остапець О.О., Палаткіна Г.В., Пілат І.Н., Колесникта О.О.) інші роботи.

У дипломній роботі використовувались такі загальнонаукові та специфічні **методи дослідження**: історичний метод (історія розвитку дитячого туризму в Україні), аналізу та синтезу (дослідження окремих елементів дитячого туризму та його систему), метод порівняння (зіставлення різних елементів дитячого туризму, наприклад, порівняння оздоровчого та розважального туризму), моделювання (розробка програми розвитку дитячого туризму в Україні, побудова моделі системи відпочинку дітей), PEST-аналіз (дослідження

макросередовища в якому існує вітчизняний дитячий туризм з метою виявлення його проблемних аспектів), SWOT-аналіз (оцінка сильних та слабких сторін, загроз і можливостей для виявлення перспективних напрямків розвитку дитячого туризму в Україні) та інші.

Інформаційною базою дослідження є наукова література яка стосується теми даної роботи, а також інтернет-ресурси, матеріали статистичної звітності, які стосуються дитячого туризму в Україні.

Практичне значення отриманих результатів полягає у розробці пропозицій щодо вдосконалення організації дитячого туризму в Україні: рекомендації щодо розробки програми, які дозволять створити позитивну тенденцію розвитку вітчизняного дитячого туризму, збільшити попит на дані послуги, забезпечить гармонійний розвиток зростаючого покоління.

Структура та обсяг дипломної роботи визначається логікою проведеного дослідження що відображається в її змісті, який складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ

1.1 Поняття «дитячий туризм», його роль та зміст

Для концептуального розгляду питання про дитячий туризм необхідно визначитися з термінологією. Вивчення наявних літературних джерел показало, що до теперішнього часу відсутнє загальноприйняте визначення поняття «дитячий туризм». Аналіз нормативних документів центральних органів виконавчої влади (Міністерства охорони здоров'я, Міністерства освіти та науки, Міністерство культури та інформаційної політики і ін.), в компетенцію яких входить вирішення дитячої проблематики, показує, що в них при розгляді канікулярних поїздок дітей оперують в основному терміном «дитячий відпочинок» в різних варіантах (дитячий оздоровчий відпочинок, дитячий освітньо-оздоровчий відпочинок, дитячий спортивно-оздоровчий відпочинок і т.д.). При цьому очевидно, що не всі форми дитячого відпочинку можуть бути віднесені до дитячого туризму.

Під туризмом, відповідно до Закону України «Про туризм» [40], розуміються будь-які «тимчасові виїзди (подорожі) громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства з постійного місця проживання в лікувально оздоровчих, рекреаційних, пізнавальних, фізкультурно-спортивних, професійно-ділових, релігійних та інших цілях без заняття діяльністю, пов'язаною з отриманням доходу від джерел в країні (місці) тимчасового перебування».

Така різноманітність підходів до поняття «дитячий туризм» вимагає конкретизації зазначеної дефініції і більш чіткого визначення її меж, що важливо для розробки і реалізації пропозицій щодо поліпшення відпочинку і оздоровлення дітей. На представленій нижче схемі (рис. 1.1) була зроблена спроба уточнення місця дитячого туризму в системі дитячого відпочинку, оздоровлення та лікування.

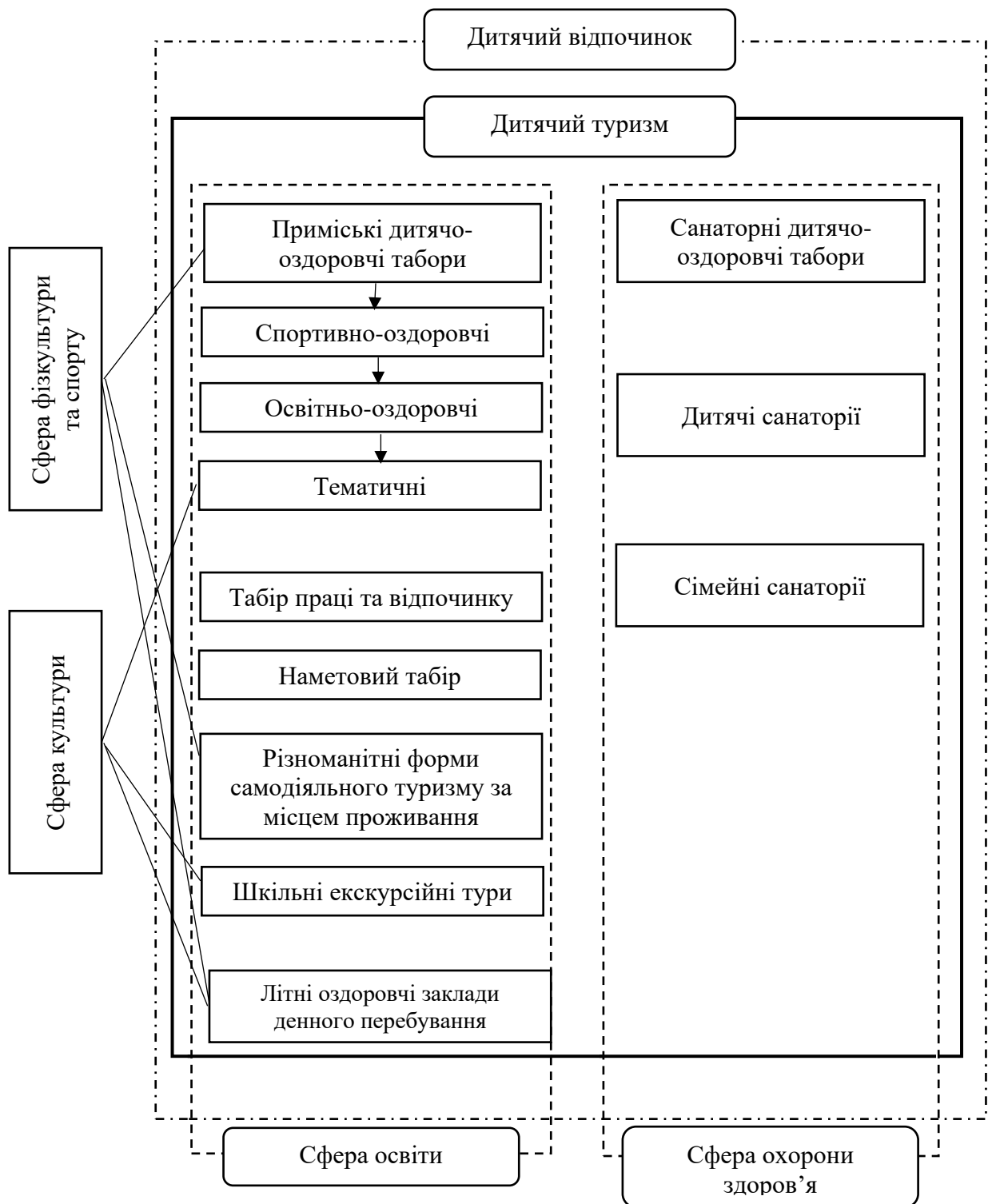

Рис. 1.1 Місце дитячого туризму в соціальному просторі [10, с. 63]

Відповідно, про дитячий туризм можна говорити, що це тимчасові поїздки поза місцем постійного проживання, які здійснюються дітьми. Оскільки такі поїздки в тій чи іншій мірі пов'язані з відпочинком, доречно говорити про рекреаційну складову дитячого туризму. Якщо під рекреацією розуміти

розширене відтворення фізичних, інтелектуальних і емоційних сил людини, то дитячий туризм може розглядатися як частина (різновид) дитячого відпочинку.

У той же час дитяча рекреація може здійснюватися не тільки в поїздках, але і в місцях постійного проживання дітей (літні оздоровчі установи денного перебування), тобто поза сферою туризму. У цьому випадку правильно говорити не про туризм, а про освітній компонент дитячого відпочинку. При цьому слід врахувати, що даний компонент присутній в тій чи іншій мірі і в більшості інших форм дитячого туризму.

Ще більш складним методологічним питанням є розмежування понять «дитяча санаторно-курортна допомога» як частина охорони здоров'я і «дитячий лікувально-оздоровчий туризм». Відносно перебування хворих дітей на курортах реально сформувалися дві протилежні точки зору: визнання таких поїздок в рамках надання санаторно-курортної допомоги як частини української охорони здоров'я або розгляд поїздок в санаторно-курортні організації в рамках туристської діяльності (лікувально-оздоровчий туризм). В українському законодавстві це протиріччя відсутнє, оскільки Закон «Про курорти» визначає санаторно-курортні заклади як частину системи охорони здоров'я [39].

Віднесення поїздок на курорт до санаторно-курортної допомоги (і відповідне виключення з дитячого туризму) має вагому аргументацію у випадку, якщо ці поїздки здійснюються в рамках державних та інших соціальних програм на безоплатній або пільговій основі. Типовим прикладом є напрямок дитини в МОЗівські санаторій по путівці, виділеної йому за станом здоров'я в дитячій поліклініці. При цьому думка споживача (дитини і батьків) істотного значення не має; вибір місця надання санаторно-курортної допомоги та її обсяг визначаються установою, яка видала путівку, відповідно до його завданнями та можливостями. Дитячу санаторно-курортну допомогу в такому випадку можна визначити як комплекс лікувально-діагностичних і профілактичних заходів, виконуваних спеціально підготовленим персоналом в спеціалізованих курортних установах з переважним використанням природних лікувальних факторів, для дітей з певними захворюваннями в рамках державних або

соціальних програм на безоплатній або пільговій основі. Вона входить до складу медичної допомоги та за аналогією з нею може розглядатися як в більш широкому (як надання допомоги дитячому контингенту), так і в більш вузькому сенсі (як лікування конкретної дитини). Однак на практиці в останні роки це положення погано підкріплюється державними гарантіями і бюджетним фінансуванням [22, с. 96].

Якщо в якості системоутворюючого критерію застосувати джерело фінансування поїздки (з бюджетних, соціальних або власних коштів), то напрям дитини в санаторій або дитячо-оздоровчий табір можна віднести до дитячого лікувально-оздоровчого туризму за умови позабюджетного фінансування.

Іншим, хоча і не дуже певним критерієм відмінності дитячого лікувально-оздоровчого туризму від санаторно-курортної допомоги є рівень залученості конкретного суб'єкта в процес прийняття рішення, тобто можливість вибору і реалізація мотивів подорожі самою дитиною та її батьками.

Участь ринкових (туристських) посередників в реалізації і просуванні дитячих турів – ще один критерій, що дозволяє віднести поїздку дитини до дитячого туризму. Однак слід враховувати не абсолютність даного критерію – в ряді випадків батьки організують поїздку самостійно, без участі турфірм [17, с. 138].

Що ж стосується власне дефініції «дитячий туризм», то тут теж немає єдиної думки як щодо самого терміну (дитячий, освітньо-оздоровчий, спортивно-оздоровчий, реабілітаційний, рекреаційний та ін.), так і змісту даного поняття.

Більшість фахівців схиляється до тієї думки, що дитячий туризм необхідно визначати, виходячи з виділення його основних складових – рекреаційній, лікувально-реабілітаційної, освітньої та виховної.

Детальне визначення з педагогічної точки зору погляд дає Остапець О. О.: «Дитячий туризм – інструмент для гармонійного розвитку дітей (осіб, які не досягли вісімнадцяти років), що здійснюється у формі відпочинку та соціально-корисних заходів, характерними структурними елементами яких є піші

прогулянки, подорожі, тури». Дитячий туризм, на думку автора, є ефективним засобом навчання, виховання, реабілітації, пізнання учнями батьківщини, їх соціальної адаптації, підтримки здорового способу життя [32, с. 11]. Ще один педагог, Пілат І.М. як частину шкільного туризму та місцевих традицій розуміє туристичну та місцеву діяльність школярів, що виходить за рамки навчальної програми та організовується школою та позашкільними установами для забезпечення цілеспрямованого педагогічного використання позашкільного часу. Ця діяльність характеризується: соціальною, пізнавальною та спортивно-оздоровчою спрямованістю, широтою міжособистісних та внутрішніх відносин, в які вступають школярі; прямим зв'язком із соціально-географічним середовищем [36, с. 12]. Обидва автори наголошують значення пізнавальної та освітньої функції дитячого туризму та її педагогічному значенні.

За термінологією відомого вченого в галузі туризму Квартальянова В. А., дитячий (шкільний) туризм – це туризм, який є невід'ємною частиною навчального та виховного процесів у навчальних закладах, що працюють за основними загальноосвітніми програмами, у навчальних закладах, включаючи позашкільні туристичні центри та станції туризму для дітей та молоді [16, с. 168]. Ця дефініція описує впровадження туризму в навчальних закладах, а також підкреслює, що дитячий туризм є невід'ємною частиною навчального процесу школи.

Шандор Ф.Ф. та Кляп М.П., аналізують та вивчають всі можливі види туризму та формулює окреме поняття дитячого та шкільного туризму, хоча їх суть майже однакова. Дитячий та шкільний туризм, на думку авторів – вид туризму, спрямована на задоволення рекреаційних потреб дітей та учнів. Ці науковці також виділяють два підтипи шкільного туризму: за мінімальним обсягом (факультативний туризм) та обов'язковий для всіх класів у школі – (класний туризм) [17, с. 51].

В Україні роботи Колотухи О. В. є найбільш поглибленим дослідженням дитячого та юнацького туризму. На його думку, дитячий та юнацький туризм – це рекреаційна діяльність для дітей та підлітків, спрямована на розвиток

здоров'я, спорту та пізнавальних потреб особи за межами місця постійного проживання та освіти [20, с. 17-18]. Слід зазначити, що О. В. Колотуха у визначення спочатку підкреслює, що подорож це повинно відбуватися не тільки подалі від місця постійного проживання, а також навчання. Особливо це стосується студентів. Вчений також проводить значні дослідження з дитячого спортивного туризму за визначенням він підкреслює спортивний аспект дитячого туризму, який також заслуговує на увагу.

Кусков А.С. [23, с. 205] вважає перебування дітей в таборах в період відпочинку різновидом соціального туризму, при якому є виїзд в заміський табір з постійного місця проживання в оздоровчих, пізнавальних (профільні зміни) і спортивних (спортивні табори) цілях, а також не передбачається заняття оплачуваною діяльністю в місці перебування. Соціальність дитячого туризму, на думку зазначеного автора, пов'язана з фінансуванням поїздок в дитячі табори переважно за рахунок державних коштів, що виділяються фондами соціального страхування або бюджетами різних рівнів. Аналогічної думки дотримується також відомий фахівець в галузі туризму проф. Морозов М.А. [30, с. 85].

Романова Н.В. [41, с. 22] під дитячо-юнацьким туризмом розуміє тимчасові виїзди (подорожі) дітей і підлітків з метою відпочинку, навчання, участі в різних заходах, оздоровлення, організовані спеціалізованими підприємствами, забезпечують комплекс специфічних послуг. При цьому послуги дитячо-юнацького туризму споживаються, як правило, в групі з супроводжуючими або з батьками.

Колесніченко К.С. [19, с. 197] вважає, що туристична послуга є відображенням процесу реабілітації людського (дитячого) організму в умовах проведення ефективної соціально-економічної політики держави.

У дисертації Маслакова Е.А. [28, с. 13] дитячий туризм розглядається як вид туризму, споживачами послуг якого є діти у віці 7-17 років, які вирушають у подорож з метою відпочинку, оздоровлення, освіти та іншими цілями в супроводі керівника туристської групи або інструктора провідника. При цьому не враховуються поїздки батьків з дітьми.

Туризм має велике значення для гармонійного розвитку дітей та суспільства (табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Роль дитячого туризму

Критерій	Значення
Особистісний розвиток	Саме поїздки, незвичайні екскурсії для дітей та школярів, походи, можуть дати підростаючому поколінню прекрасну можливість для поліпшення свого інтелектуального рівня, розвитку спостережливості, а також здатності сприймати всю красу навколишнього світу. Важливі поїздки і як засіб для зняття фізичної втоми і психологічної напруги. Необхідно тут також відзначити великий вплив дитячого туризму на підтримку у підростаючого покоління комунікабельності і самодисципліни, а також адаптації їх до умов сучасного життя.
Соціальна	Він дає дітям унікальну можливість набагато глибше пізнати і досить наочно познайомитися з історичною та культурною спадщиною Росії та інших держав, зачати і розвинути у молодих людей почуття національної гордості, виховати повагу до побуту і звичаїв різних національностей і народів.
Економічна	подорожують дошкільнята, школярі та студенти, найчастіше, організованими групами, поїздки циклічно повторюються з року в рік, а це значно полегшує планування бізнесу.
Оздоровча	дитячий спортивно-оздоровчий туризм є однією з найбільш діючих оздоровчих технологій, які допомагають формуванню здорового способу життя дітей, школярів та громадськості в цілому, що несе в собі величезне державне значення в процесі виховання підростаючого покоління.
Лікувальна	Санаторно-лікувальні заклади забезпечують покращення стану здоров'я дітей, проводять профілактику рецидивів захворювань

З усіх цих причин, можна сказати, що дитячий туризм – це важливий спосіб передачі молодому поколінню накопиченого людством життєвого досвіду, а також матеріально-культурної спадщини, формування їх ціннісних орієнтацій, морального облагородження і культурного розвитку нації, це один із шляхів соціалізації особистості.

Отже, дитячий туризм являє собою необхідним для гармонійного розвитку дітей (осіб, які не досягли повноліття) явищем, що здійснюється у формі відпочинку, культурно-просвітницьких та оздоровчих заходів, характерними структурними елементами яких є екскурсії, походи, подорожі, тури.

1.2 Класифікація видів дитячого туризму

Дитячий та молодіжний туризм, оскільки види (форми) туризму віднесені до класифікації всіх вчених, Закон України «Про туризм» та в статуті Світової туристичної організації. Відмінності в класифікаціях пов'язані з використанням різних підходів – соціально-економічного, демографічного, педагогічного, спортивного тощо. Велика варіація у Кіптенка В. К.: виділені категорії туристів, такі як подорожуючі діти з батьками, підлітками віком від 15 до 24 років, відносно молодими туристами у віці від 25 до 44 років, активними люди середнього віку (45–64 роки) та пенсіонери (середній вік старше 64 років) [45, с. 66]. Щось аналогічно класифікують кемперів Кляп М. П. і Шандор Ф.Ф., що розлучає дітей (1-18 років), молодь (від 18 до 30-35 років), туристи середнього віку (від 35 до 55 років) та туристи III вік (люди старше 55 років) [17, с. 86]. Крачіло М. П. розрізняє дитячий, молодіжний та дорослий туризм (або туризм «третього віку») [22, с. 91]. Хоча інші вчені вважають туристів «третього віку» пенсіонерами та старшими 60 років. Через вік мандрівників Кузик С. П. виділяє такі форми туризму як дитячі (люди шкільного віку); молодь (16-24), дорослі (інші вікові групи), туризм «третього віку», включаючи пенсіонерів [42, с. 47-54].

Дитячий туризм класифікований на кілька груп (табл. 1.2). Виділено дев'ять класифікаційних ознак дитячого туризму:

- за типами туризму;
- за програмними цілями подорожей;
- за тривалістю;
- за способом організації;
- за формою організації;
- по сезонності;
- за джерелом фінансування;
- за способом транспортування;
- за територіальною ознакою [17, с. 152].

Класифікація дитячого туризму представлена в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Класифікація видів дитячого туризму [17, с. 157]

Класифікаційні ознаки	Види дитячого туризму
За типами туризму	міжнародний, в т.ч .: - в'їзний, - виїзний; внутрішній;
За цілями туризму	оздоровчий; спортивний; подієвий; освітній; культурно-пізнавальний;
За тривалістю подорожей	одноденні; дводенні; багатоденні;
За способами організації	організовані; самодіяльні;
За формами організації	індивідуальні; групові;
За сезонністю	сезонні; цілорічні; міжсезоння;
За джерелами фінансування	комерційний; соціальний;
За способами транспортування	авіаційний; залізничний; автомобільний; морський; комбінований;
За територіальною ознакою	мобільний; стаціонарний

За типами дитячого туризму виділяють внутрішній і міжнародний, який поділяється на в'їзний і виїзний. Внутрішній туризм – це переміщення громадян України в межах своєї країни з туристичними цілями. Міжнародний туризм включає в себе в'їзний та виїзний туризм. В'їзний представляє подорожі по Україні іноземних громадян, а виїзний – російських громадян за межами України [10, с. 63].

За цілями відпочинку для дітей виділяють туризм культурно-пізнавальний, спортивний, освітній, оздоровчий, подієвий. Культурно-пізнавальний туризм являє собою відвідування культурних об'єктів, заходів, які задовольняють естетичні потреби, а також потреби дітей в навчанні, що є основним видом діяльності для людини такого віку.

Спортивний туризм для дітей частіше набуває активний вид, коли діти самі беруть участь в різних змаганнях, походах. Освітній туризм являє поїздки з метою отримання нових знань. Такі поїздки для дітей часто організуються в інші країни з метою вивчення іноземних мов. Оздоровчий туризм заснований на факторах оздоровлення, існуючих в тому місці, де відпочиває дитина. Найчастіше це поїздки в дитячі санаторії для лікування і профілактики різних захворювань. Такі поїздки не повинні здійснюватися на період менше ніж 21 день. Подієвий туризм – поїздки для участі в різних заходах спортивного, пізнавального характеру [11, с. 37].

За тривалістю подорожі, екскурсії, походи для дітей бувають одноденні, дводенні та багатоденні. Також існує поділ за тривалістю на короткострокові поїздки (до трьох днів), середньострокові (7-21 днів) і тривалі (більше 21 дня). Наприклад, в межах регіону дитячі поїздки з освітніми цілями найчастіше не перевищують трьох днів, так як це можуть бути поза канікулярні поїздки в вихідні дні. Середньострокові подорожі часто відбуваються в інші регіони різними видами транспорту і з різними цілями, проводяться в дні шкільних канікул. Також короткостроковими і середньостроковими можуть бути дитячі походи. Тривалі поїздки частіше всього представляють відпочинок і оздоровлення дітей в спеціалізованих установах і, як правило, складають одну зміну і проводяться в літній канікулярний час [14, с. 62].

За способом організації дитячі поїздки можуть бути організовані і самодіяльні. За формою організації розрізняють індивідуальні та групові подорожі. Ці дві форми взаємопов'язані, так як дитячий туризм практично в будь-якому випадку може бути організованим і груповим: будь-то екскурсія, похід, відпочинок в дитячому таборі чи санаторії – дитина завжди буде знаходитися під наглядом, буде частиною групи. У самому визначенні дитячого туризму укладена відповідь на питання, чи може дитячий туризм бути виключно дитячим в тому сенсі, щоб діти подорожували поодиноці дитина по закону повинна обов'язково знаходитися в супроводі дорослого, однак, якщо вона подорожує зі своєю сімей, то такий туризм з дитячого перетворюється в

сімейний, а нагляд за дітьми без батьків на відпочинку в будь-якому випадку повинен бути схвалений будь-яким нормативним документом, державним органом, тому він буде організованим. Однак можлива організація самодіяльних походів, екскурсій, якщо батьки дитини не набувають такі послуги через турфірму або інші підприємства, але найчастіше дитячий туризм є організованим, в такому випадку безпеку дитини контролюється державними органами [20, с. 58].

Сезонний фактор розділяє дитячий туризм на сезонний, міжсезонний і цілорічний. Фактор сезонності має великий вплив на дитячий туризм, так як подорожі зазвичай приурочені до часу шкільних канікул. Сезонний фактор також впливає на вибір виду туризму. Так, до позасезонних поїздок можна віднести екскурсії, які проводяться протягом однієї доби і до того ж мають освітню мету. Такий вид туризму, як оздоровчий є сезонним, так як передбачає тривале перебування в місці оздоровлення, тому поїздки з оздоровчими цілями проводяться в період канікул.

За джерелами фінансування дитячий туризм ділиться на комерційний і соціальний. Комерційний туризм являє поїздки для дітей, вартість яких повністю оплачується їх батьками. Дитячий туризм в Україні фінансується за рахунок коштів державного та бюджету муніципалітетів і являє поїздки дітей, які повністю або частково оплачуються державою [31, с. 107].

За способом транспортування виділяють авіаційний, залізничний, автомобільний (автобусний), морський (річковий), комбінований дитячий туризм. Найбільш використовуваними видами транспорту в дитячому туризмі є залізничний і автобусний, так як представляють відносно недорогі поїздки. Також автобусні перевезення часто використовуються для проведення групових екскурсій. Авіаційний і морської види туризму менш популярні для проведення дитячих поїздок, тому що вартість такої перевезення є дорогою, однак перевагою даних видів транспорту є швидкість перевезення. Комбіновані дитячі поїздки передбачають використання протягом подорожі декількох видів транспорту, наприклад, переліт в інше місто і автобусні екскурсії.

Також дитячі подорожі за територіальною ознакою можна розділити на стаціонарні і мобільні. Стаціонарний вид подорожей означає знаходження дитини протягом всієї подорожі в одному місці, без здійснення тривалих переходів і переїздів. Сюди можна віднести відпочинок дітей в санаторіях, дитячих таборах, екскурсії в межах одного міста. До мобільному виду подорожей відноситься активний туризм, тривалі екскурсійні поїздки, шкільний туризм, коли діти здійснюють поїздки в супроводі викладачів [35, с. 68].

Виділяються наступні види послуг в дитячому туризмі: відпочинку та оздоровлення, по організації подорожей або екскурсій, туристичних зльотів, розважальних поїздок, подієвих поїздок, послуги відпочинку з активними видами пересування, організації обмінів учнями в освітніх цілях. Дитячі туристичні табори діляться на табори праці і відпочинку, спеціалізовані табори. Особливе місце в національному дитячому туризмі займає туристично-краєзнавча робота і центри, які її організують. Це унікальні центри, які ведуть свою історію з самого початку появи дитячого туризму.

Спочатку це були практичні шкільні заняття на природі, потім у кожному регіоні почали з'являтися все більша кількість таких гуртків, в яких освітній, спортивний, оздоровчий види туризму спліталися в одне ціле для того, щоб виховати в підростаючому поколінні любов до природи, батьківщині, науки і розвитку. Сьогодні діти можуть отримувати додаткову освіту в такій сфері як туристично-краєзнавча діяльність.

1.3 Дитячий туризм в системі загальної та додаткової освіти

Позаучбова діяльність школярів – частина процесу виховання, відповідальність за який несуть не тільки батьки, а й педагоги. Додаткова освіта всередині школи забезпечує дозвілля дітей з користю для їх фізичного, розумового розвитку, будь то спортивна секція, гурток швидкочитання або шаховий клуб. Одним з найважливіших елементів позаурочних занять для школярів ще з кінця XIX сторіччя став туризм. Мова не тільки про організовані

влітку таборі, коли хлопці з одного класу під керівництвом досвідченого вчителя відправляються на море, за місто або ж залишаються в стінах рідної школи. Поїздки в сусідні міста з культурно-пізнавальної, розважальної, оздоровчої, і навіть науковою метою в сучасних школах під час навчального року, нехай і рідкісна, але практика.

Туризм дозволяє вирішувати завдання навчання, виховання і освіти в комплексі. Це створює можливості підвищення фізичного і духовного потенціалу школяра, рівня знань і умінь, задоволення потреб дітей в самовираженні і творчості, спілкуванні з людьми і природою.

Для того, щоб зрозуміти роль шкільного туризму в системі освіти сучасної України, необхідно вивчити історію його становлення та розвитку, узагальнити досвід різних економічних і політичних епох. Витоки розвитку дитячо-юнацького туризму відносяться до кінця XVIII століття і пов'язані зі становленням в Україні системи освіти. З введенням в програми навчальних закладів курсів з природознавства з'являються перші освітні прогулянки на природу. У зв'язку із зростанням числа подорожей та екскурсій виникла необхідність в їх координації. Це призвело до створення в 1896 році в Москві Центральної екскурсійної комісії при Міністерстві Просвітництва, яка мала у своєму розпорядженні музеєм і бібліотекою, де збиралася інформація по туризму та екскурсійним питанням [23, с. 56].

На початку XX століття подорожі та екскурсії для учнів стають одним з елементів навчання, що застосовуються педагогами комерційних і реальних училищ, вищих навчальних закладів. Школа виявляється в центрі розвитку екскурсійного туризму. Приймалися і вводилися загальнодержавні програми, наприклад, до моменту закінчення гімназії всі гімназисти повинні були відвідати три великих міста: Київ, Санкт-Петербург і Москву – тобто йшло створення загальнонаціональної, культурно-патріотичної краєзнавчої програми [28, с. 7].

У 1920 році в шкільні програми включається краєзнавство, а в 1922 році в Криму ґрунтується перший великий дитячий оздоровчий табір «Артек».

Відвідування фабрик, заводів, великих будівництв включається в шкільні краєзнавчі програми як обов'язкова політехнічна просвіта [45, с. 23].

1949 року в Києві вперше після війни були проведені республіканські курси працівників обласних дитячих екскурсійно-туристичних станцій [21, с. 58]. У 1956 р семінар, в якому взяли участь 23 директори обласних центрів туризму, відбувся в Закарпатті. Учасники не тільки познайомилися з Ужгородом, Львовом, побували на екскурсії в Невицькому замку, взяли участь в конференціях з обміну досвідом роботи, а й пройшли багатоденний похід від Ужгорода до Яремчі [35, с. 82]. У Львові (1962 р) і Ялті (1964 г.) проводяться Всесоюзні, а в 1966 р в Одесі – республіканські науково-практичні конференції з питань туристично-краєзнавчої роботи. Поширення досвіду роботи, методичної допомоги організаторам і активістам туристично-краєзнавчої роботи сприяло видання методичних посібників, листівок, путівників і т. д. Так, в 1960 році було видано 12 посібників загальним тиражем 147 000 примірників.

У 60-70-і рр. станція залишається центром організаційної та методичної діяльності туристично-краєзнавчої та екскурсійної роботи зі школярами. Спільно з ЦК ЛКСМУ проводяться республіканські експедиції «У країну знань», юні туристи України беруть участь у Всесоюзній експедиції «Моя Батьківщина-СРСР». У 1978 р на Україні діяли 89 815 експедиційних загонів цієї експедиції, в яких працюють 2 420 390 учнів. У навчальних закладах УРСР в 1978 р було зареєстровано 2758 шкільних музеїв. Зростають кількість і складність туристських походів школярів України. У 1978 р було проведено 100 550 односторонніх та 16 417 багатоденних походів школярів, серед них майже 50 – походи 2-3-ї категорії складності. У походах взяли участь 2 020 389 учнів. Відвідування юних туристів України в 70-80-х рр. проводилися не тільки по території УРСР, а й в Саяни, на Алтай, пустелю Каракуми, на Кавказ – практично в усі куточки Радянського Союзу. Крайні звіти про походи брали участь у Всесоюзному заочному конкурсі на кращу туристичну подорож школярів [35, с. 89].

На початку 70-х рр. ЦДЕТС стає одним з організаторів руху юних геологів. У 1974 р в м Балакліві (Крим) відбувається Перший зліт юних геологів УРСР, який потім став традиційним. Переможці цього зльоту взяли участь в першому Всесоюзному зльоті юних геологів, який відбувся в цьому ж році.

Успішно виступають команди України на Всесоюзних туристських змаганнях школярів. Серед переможців цих змагань різних років – школи № 36, 39, 179, 204 м. Києва, школа № 14 міста Луцька [8, с. 99].

Протягом усього післявоєнного періоду тривав пошук найбільш оптимальних форм організації туристично-краєзнавчої роботи. Відображенням цих процесів стали неодноразові реорганізації ЦДЕТС. 19.09.1952 р ЦДЕТС був перейменований в Республіканську екскурсійно-туристичну станцію (РДЕТС) [29, с. 84], 25 грудня 1964 р наказом Міністерства освіти УРСР № 231 станція знову отримала назву Центральна дитяча екскурсійно-туристична станція Міністерства освіти УРСР, а в з 7 січня 1980 року наказом Міністерства освіти УРСР № 5 – Республіканська станція юних туристів.

Визнанням успішної роботи Республіканської туристської станції стало її участь в 1956 і в 1959 рр. у Всесоюзній виставці досягнень народного господарства і нагородження її дипломом ВДНГ СРСР, а ряду працівників – срібною медаллю виставки. 18 березня 1957 Республіканська дитяча екскурсійно- туристична станція стала першою установою позашкільної освіти УРСР, який отримав таку нагороду. У 1978 р ЦДЕТС зайняла I місце у Всесоюзному огляді позашкільних установ [26, с 37].

Триває робота республіканських дитячих туристських баз. У 70-і рр. вони створюються на час канікул в Києві, Москві, Ленінграді, Волгограді, Мінську, Севастополі, Одесі, Ялті. На жаль, в цей період припинили існування республіканський туристичний табір в с. Мелекіно і табір юних альпіністів на Кавказі. Єдиним табором юних туристів залишається табір в с. Уклін в Закарпатті.

У соціалістичний період історії нашої країни дитячо-юнацький туризм був добре організований, відрізнявся масовістю охоплення школярів і був

підпорядкований патріотичному та ідейному вихованню. При цьому подорожі по СРСР носили і самодіяльний, і організований характер. Розширилася географія поїздок школярів від свого регіону до великих міст СРСР, інших республік і зарубіжних країн.

У період початку 1990-х років радянська система дитячого туризму керівникам того часу здалася неефективною, і державна підтримка установ та заходів цієї системи була зведена до мінімальних меж. Відомчі оздоровчі дитячі табори, клуби, центри стали повсюдно закриватися. Традиційні зони відпочинку для жителів України стали привабливими за межами держави. Разом з тим, період перебудови і перехід до ринкової економіки дав розвитку туризму безперечну перевагу. Туризм сьогодні є унікальним та перспективним плацдармом розвитку малого і середнього підприємництва. Український туризм отримав визнання як важлива галузь сучасної економіки країни, але сучасного стану розвитку національного дитячого туризму недостатньо для виходу на світовий туристичний ринок.

Після проголошення незалежності України 12.12.1991 р. наказом Міністерства освіти України № 209 Республіканська станція юних туристів була перетворена в Український державний центр туризму і краєзнавства учнівської молоді.

На жаль, економічні проблеми і корінна перебудова соціально-політичної системи привели до різкого скорочення кількості походів, припинило роботу більшість туристських баз обласних центрів в різних містах СРСР. Лише через кілька років, незважаючи на серйозні складності, пов'язані з економічним становищем, починається відродження дитячого туризму. Були розроблені і видані приблизні програми туристично-краєзнавчих гуртків, почали проводитися всеукраїнські зльоти юних туристів-краєзнавців, всеукраїнські семінари-практикуми різних категорій працівників обласних центрів туризму, всеукраїнські змагання з пішохідного туризму. Український центр туризму став ініціатором всеукраїнської туристично-краєзнавчої експедиції «Сто чудес України». Зберігся і продовжує працювати центральний табір туристичного

активу учнів України, який з с. Уклин переїхав в с. Осій Іршавського району Закарпатської області. Всеукраїнські змагання з видів туризму отримали статус чемпіонатів України серед юніорів, затверджений значок «Юний турист України» [45, с. 33].

Пройшовши великий шлях, система дитячого туризму України є невід'ємною частиною позашкільної освіти. Туристична діяльність може успішно вирішувати поставлені перед нею завдання виховання підростаючого покоління, формування якостей людини і громадянина, організації вільного часу школярів і студентів, залучення їх до туристської і спортивної роботи, виховання їх засобами туризму і краєзнавства. Але варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку держава не приділяє достатньої уваги даному аспекту освіти.

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

2.1 Особливості дитячого туризму в Україні

Дитячий туризм – одна з найбільш стабільних частин туристичного ринку в будь-якій країні. Однак його організація є специфічною, вимагає особливої уваги та ретельної підготовки. Тому організацією дитячого виду туризму слід займатися висококваліфікованим фахівцем з достатнім досвідом роботи з дітьми та наявністю спеціальної профільної освіти [30, с. 83].

У зв'язку зі зростанням (а точніше відродженням) популярність дитячих таборів зростає кількість компаній, що пропонують путівки до них. Перед споживачами стоїть досить складне завдання обрати гідну установу, яка може гарантувати безпечний дитячий відпочинок за допомогою навчально-розважальної програми.

Варто зазначити, що обираючи між відпочинком вдома та за кордоном, «внутрішній» має незаперечні переваги: відсутність стресу через різку зміну кліматичних умов, наявність телефонного зв'язку з рідними та можливість відвідати дитину, відсутність мовного бар'єру.

Зі зростанням цін на поїздки в оздоровчі центри та табори виникають ситуації, коли якість обслуговування та проживання дітей не відповідають конкретним вимогам. По-перше, контингент дітей не такий вже й вимогливий до рівня комфорту, а по-друге, часто повністю не відомий вміст пакету послуг, який пропонується батькам при купівлі путівки. Крім того, поряд із сформульованою потребою в кваліфікованій допомозі у виборі табору, є проблема організації безпечного супроводу дитини до місця відпочинку.

За останні кілька років Україна пережила не лише швидке зростання виїзного туризму, але також значне збільшення кількості вітчизняних туристів [16, с. 57]. У цьому випадку крім морського узбережжя влітку стає все більш популярним відпочинок у Карпатах. Але більшість із «внутрішніх» туристів (близько 90%) віддають перевагу самостійній організації відпочинку. У 2019

році вітчизняні туристи становили близько 17% від загальної кількості туристів, що обслуговуються туристичними суб'єктами туристичної діяльності [3, с. 14]. Аналіз динаміки кількості відпочиваючих, що обслуговуються суб'єктами туризму показав, що в 2016-2019 роках близько 13-14% з них – діти та підлітки 17 років. Більше того, цей показник зменшився до 8% у 2017 році та спостерігається відновлення позитивної тенденції лише у 2019 році (рис. 2.1).

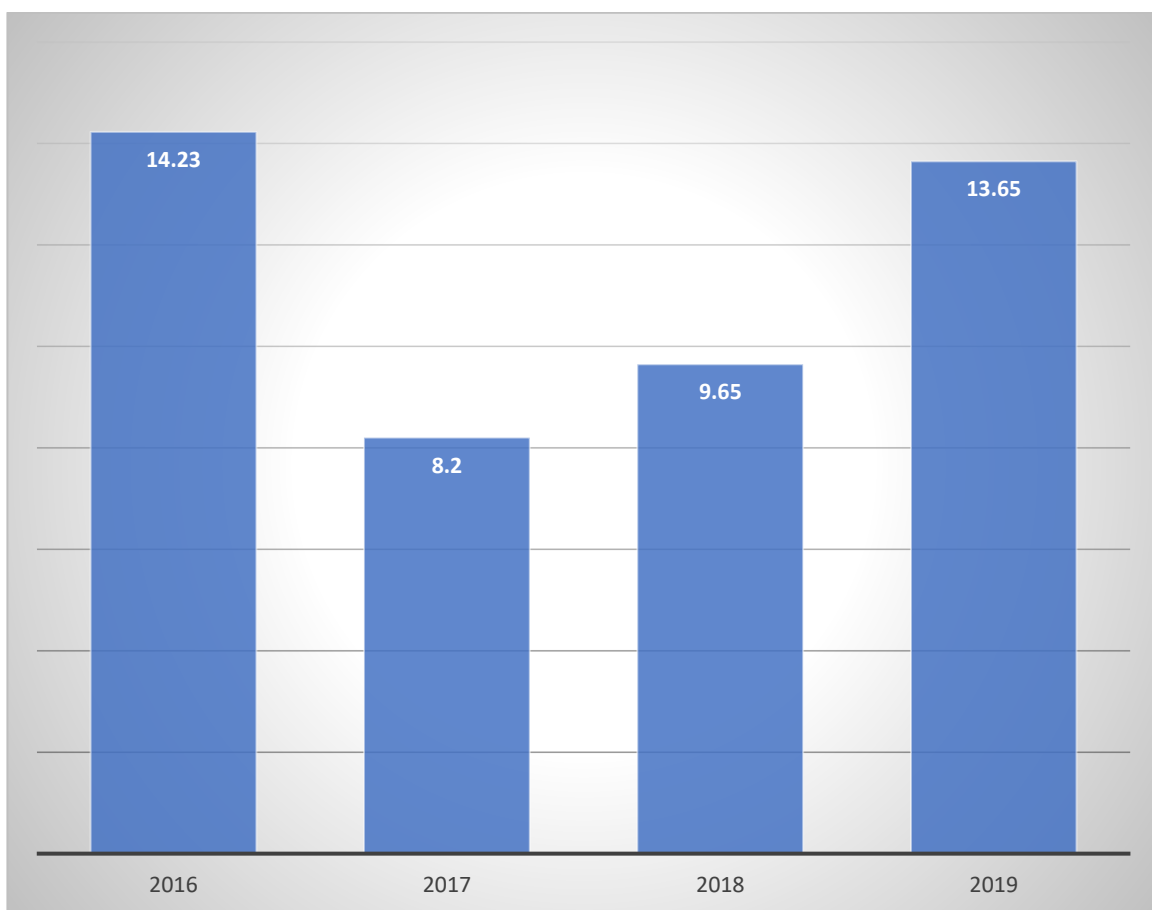

Рис. 2.1 Діти серед туристів, які обслуговується суб'єктами туристичної діяльності [33].

Протягом досліджуваного періоду відсоток дітей-туристів, які користуються послугами туроператорів і туристичних агенцій – суб'єктів, що здійснюють туристичну діяльність помітно зменшується. Дана динаміка представлена на рисунку 2.2.

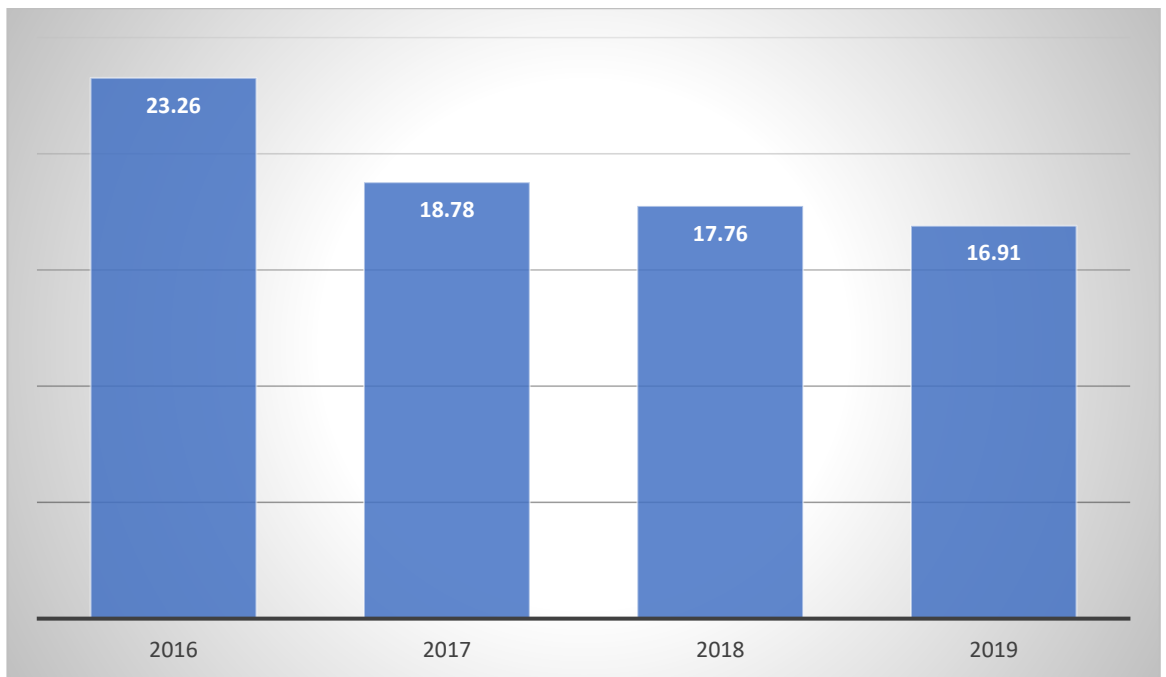

Рис. 2.2 Діти серед внутрішніх туристів [33].

Статистика показує, що досить великий відсоток продажів – належить фізичним особам, які здійснюють реалізацію дитячих путівок [4]. Мова йде про фізичних осіб – туристичних агентів, що належать до другої групи платників єдиного податку та мають більш привабливі умови оподаткування. Також причиною досить високої популярності туризму є те, що все більше і більше туристичних агентств представляє інтереси туроператорів (дитячих таборів або оздоровчих закладів), що збільшують і розвивають свої послуги.

Кількість дитячих літніх закладів оздоровлення та відпочинку залишається стабільною протягом останніх 4 років після різкого скорочення в 2010-2015 роках. Але навіть останні чотири роки спостерігається негативна тенденція до поступового зменшення кількості закладів дитячого відпочинку. Характерною рисою інфраструктури дитячого туризму є домінування закладів оздоровлення над закладами відпочинку. Ця тенденція пов'язана із зменшенням фінансування дитячого туризму та загальними несприятливими економічними умовами нашої держави.

Кількість місць в дитячих закладах оздоровлення та відпочинку представлені на рисунку 2.3.

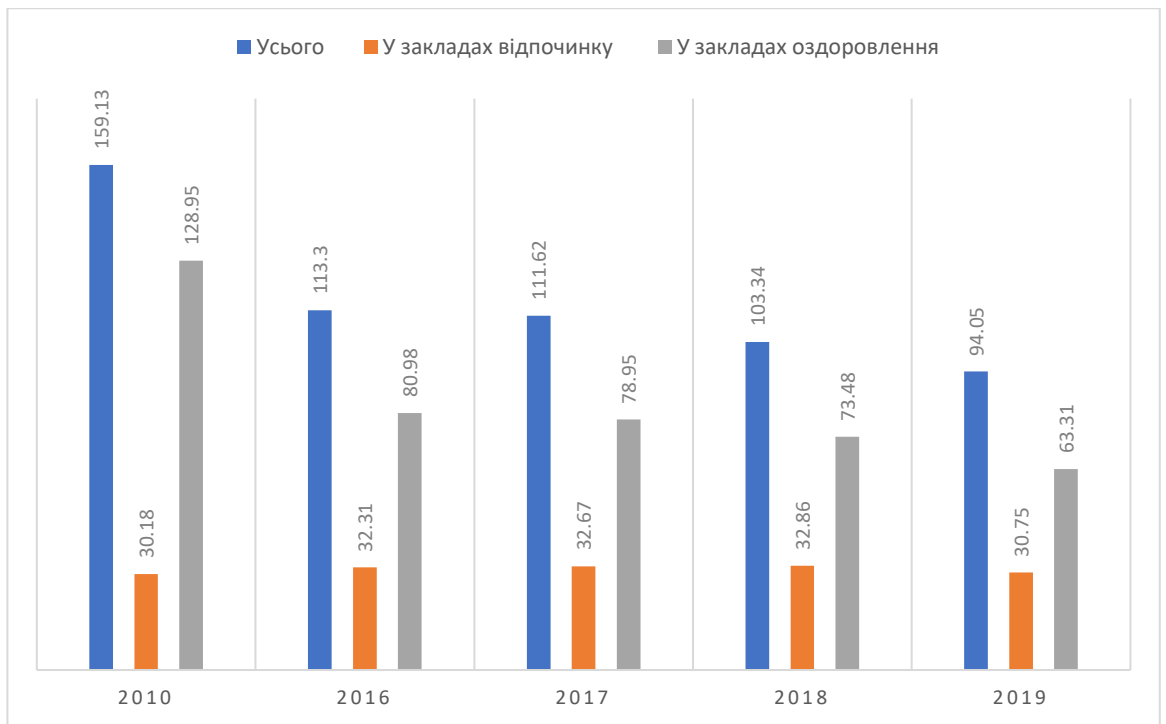

Рис. 2.3 Місця у дитячих літніх закладах оздоровлення та відпочинку, 2010-2020 рр., тис. од. [18, с. 39]

Засоби реабілітації в основному включають старі будівлі, побудовані за радянських часів, які вимагають модернізації відповідно до сучасних стандартів. Ця статистика свідчить про поступове зменшення відпочиваючих в оздоровчих центрах, які проводяться через зменшення державного фінансування та, як зазначено нижче послідовність, розпуск цих установ або найближчим часом місць. Водночас зростає попит на відпочинок в установах, які можуть забезпечити поєднання з дозвіллям окремих медичних послуг найвищої якості за рахунок комерційних коштів [18, с. 42]. Результати аналізу показників кількості дітей, які перебували у дитячих оздоровчих закладах влітку представлені на рисунку 2.4.

Знову, спостерігається зворотна залежність між кількістю місць у закладах охорони здоров'я у підрозділах відпочинку та кількістю дітей, які відвідували ці заклади. А саме, незважаючи на значне зменшення кількості місць, влітку 2019 року діти відпочивали у базах відпочинку майже в 4,5 рази більше, ніж у закладах охорони здоров'я. Дані, представлені на рисунку 2.4, включають не усіх дітей

хто відпочивав влітку. Не враховані ті, кого квартирували в наметові містечки і тих, хто відпочивав в закладах денного перебування.

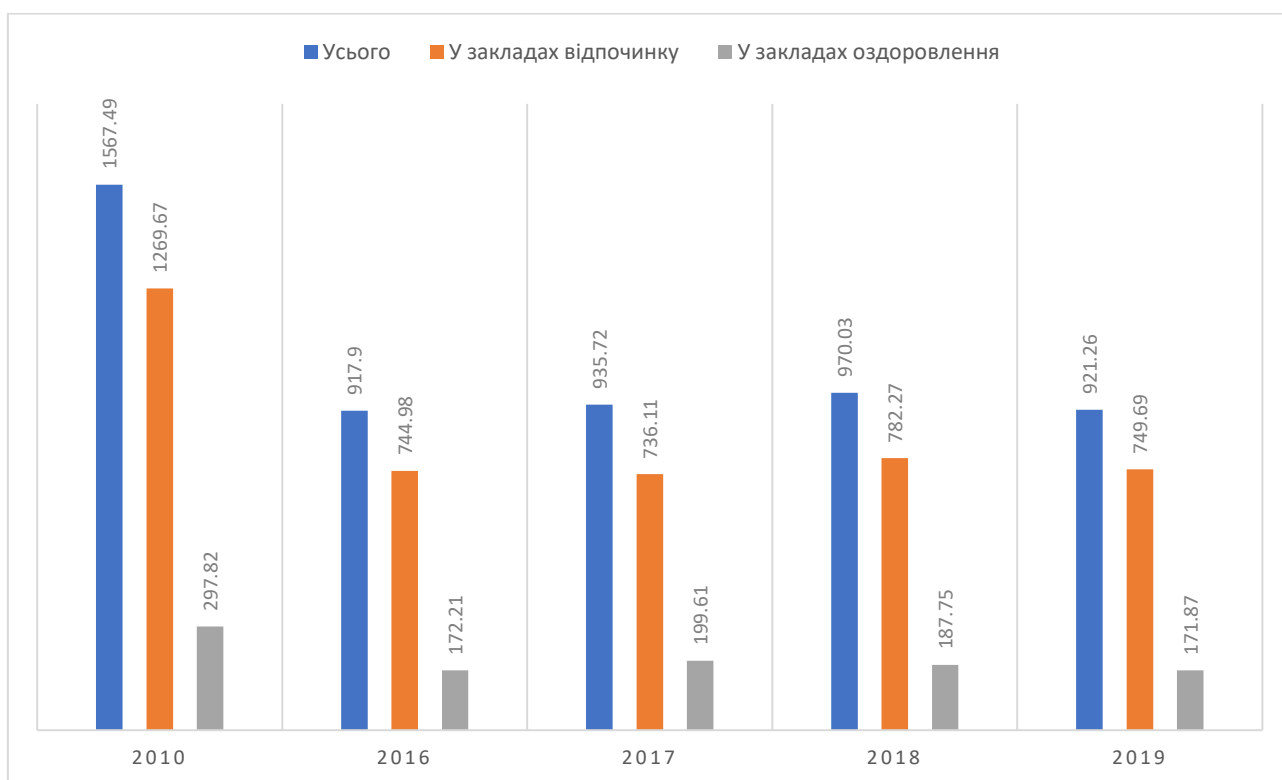

Рис. 2.4 Кількість дітей, що перебувають на відпочинку, тис. осіб [33]

Отже, сьогодні існує високий попит на внутрішній дитячий туризм, особливо в умовах пандемії коронавірусу. Але повноцінному задоволенню цих потреб заважає застаріла інфраструктура, недостатня матеріальна, кадрова забезпеченість закладів дитячого відпочинку та оздоровлення.

Вагомим фактором, який впливає на дитячий туризм є також те, що рекреаційні зони України знаходяться на значній відстань від потенційних споживачів. В цих умовах, необхідність організації дитячого відпочинку та оздоровлення максимально наближено біля місця проживання. Особливо актуально це для маленьких мандрівників, які здійснюють першу подорож. Для більш дорослих дітей практикуються поїздки до інших регіонів.

Найбільш популярними є наступні напрямки: Карпати, Одеса, Херсон. Схематично основні напрямки дитячих туристичних потоків представлені на рисунку 2.5.

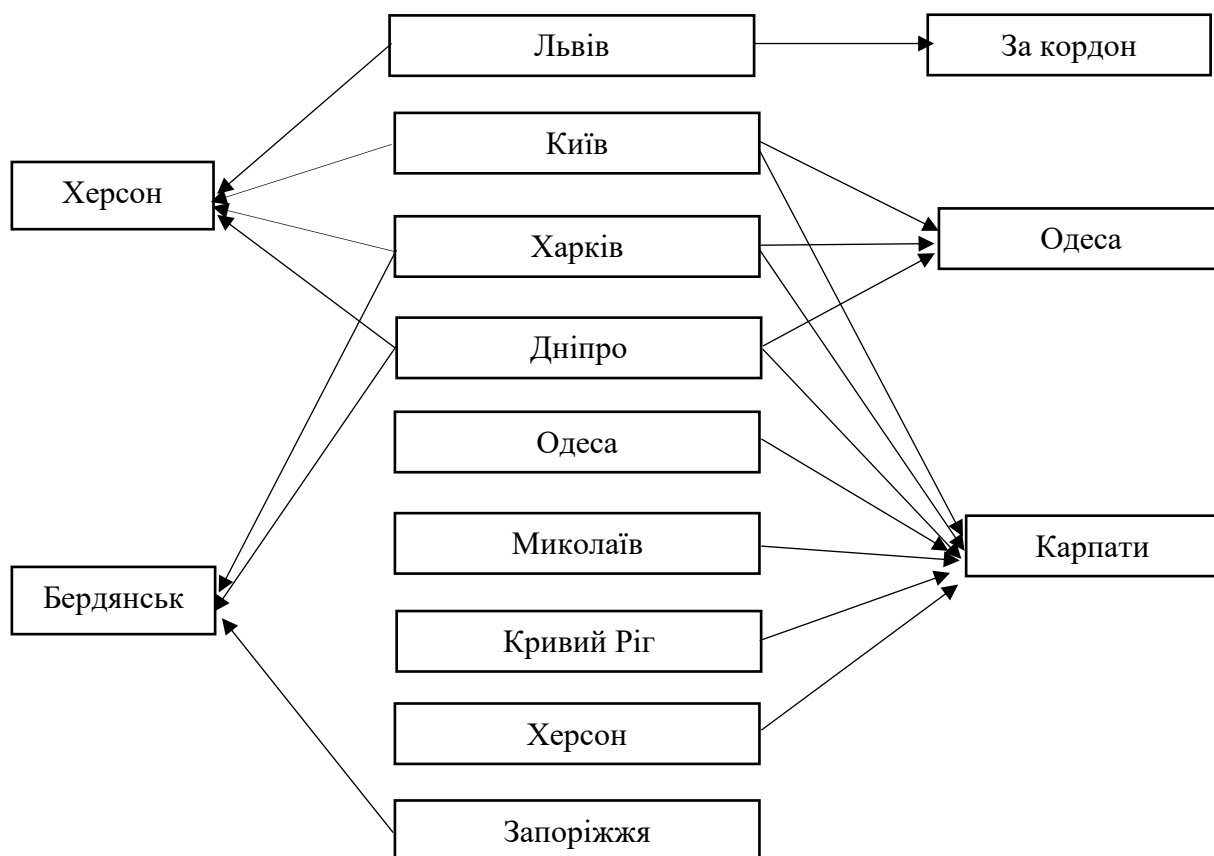

Рис. 2.5 Популярні туристичні шляхи українських дітей на відпочинок [33]

Пасивним з точки зору невеликої кількості відвідувань дітьми з інших регіонів тепер можна назвати Донецьк, Луганськ, Суми, Рівне, Луцьк, Чернівці.

На рисунку 2.6 представлені дані про міграцію дітей з метою відпочинку в Україні (відсоток дітей з інших регіонів країни, які відпочивали в даному регіоні). Слід зазначити, що в порівнянні з кількістю дітей, які перебувають у рекреаційних закладах, спостерігається значний надлишок у закладах охорони здоров'я (рис. 2.3 і 4.2) пов'язаний з відносно короткою тривалістю першої зміни, яка триває 10-12 днів. Також здійснено аналіз, який показує нагальну потребу в транспорті в пікові періоди трьох місяців літнього відпочинку (кількість поїздок

в ці місяці зростає у 12-14 разів). В цих умовах деякі табори пропонують організацію трансферу для дітей з інших українських регіонів.

Цей елемент відпочинку залишається невирішеною [8, с. 13].

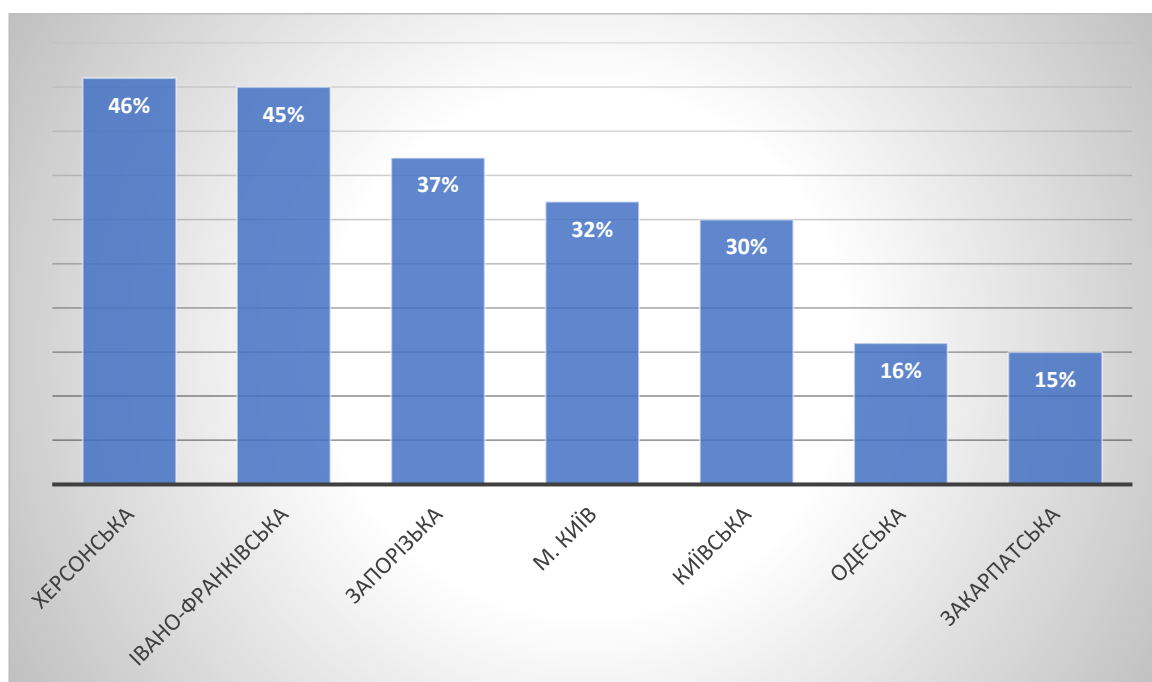

Рис. – Відсоток дітей у закладах оздоровлення та відпочинку у 2020 р. [33]

Отже, найбільш популярними напрямками відпочинку для дітей з різних регіонів є Херсонська та Івано-Франківська області. Найменш популярними напрямками серед дітей є Закарпатська та Одеська області.

Структура ринку дитячого туризму має свої особливості. Якщо розглядати табір як організатора дитячого дозвілля, що забезпечує комплекс туристичних послуг (проживання, харчування, програми, дозвілля, екскурсії тощо), насправді табір виступає туроператором.

Основні отримувачі ринку дитячого туризму сьогодні та за прогнозами на майбутнє – це підприємства та фізичні особи. Доступність не тільки комерційного елементу на ринку, але і бюджетного фінансування дитячого відпочинку, у передбачених законом випадках, Міністерством соціальної політики України. Ця обставина забезпечує стабільно високий відсоток дитячого туризму в загальній структурі туризму [15, с. 38].

Створюють пропозицію на ринку дитячого туризму компанії, які надають послуги туризму для дітей: табори, санаторії, туристичні бази, туристичні станції, готелі тощо. У свою чергу, є вимоги до туроператорів, які організують програми для дітей. Наприклад, заклади мають відповідати санітарним стандартам, що вимагаються для реабілітації дитини. Діти є кінцевими споживачами туризму послуг і часто не знаючи про зміст пакету послуг, що вони отримують, бо квиток купили батьки.

Ось чому батьки часто приймають вирішальне рішення про придбання туристичної путівки для дитини на основі власних побажань (рис. 3.7). На перших етапах становлення та розвитку сучасної форми дитячого туризму існували оздоровчі центри, які мали представників у формі туристичних агенцій в різних містах України та країн СНД.

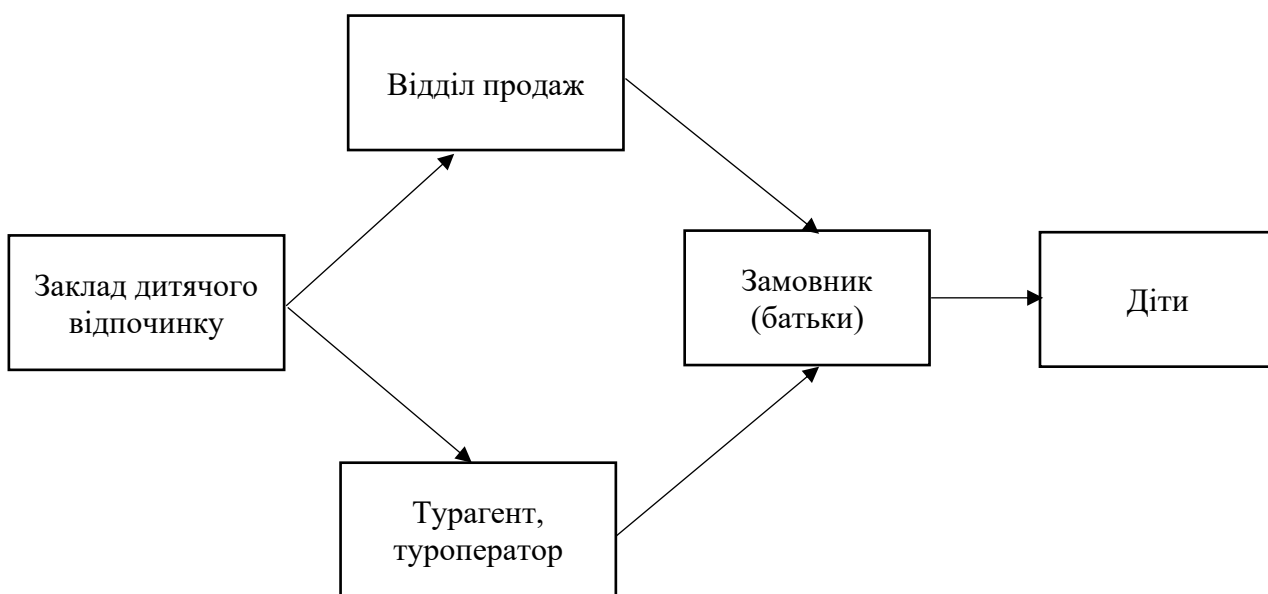

Рис. 3.7 Модель дитячого туризму в Україні [2]

Туристичні агенції можуть:

- ефективно рекламувати послуги таборів;
- популяризувати та пропагувати відпочинок дітей у звичному середовищі;
- провести точний пошук потенційних клієнтів і, отже, збільшити продаж табірних послуг;

- організувати трансфер з дому до місця відпочинку і назад;
- представництво інтересів відповідно до законодавства про охорону здоров'я дітей тощо.

Організація дитячого відпочинку туристичними фірмами як посередника була і є найбільш ефективним та зручним для всіх учасників процесу способом. Але сьогодні спостерігається тенденція до послаблення ролі туристичних фірм у дитячому туризмі. Ця ситуація змінюється під впливом кілька факторів:

- бажання закладів відпочинку заощадити на відсотках агентству;
- поява міні-таборів, які впевнені, що можуть впоратися з продажем без агента;
- погана робота одних агентів, що впливає на репутацію інших (помилки в документах, невідповідність зобов'язання тощо).

Однією з ознак ринку дитячого туризму в Україні є зменшення кількості путівок на оздоровлення дітей за рахунок бюджетних коштів і, відповідно, збільшення кількості комерційних пропозиції, які почали надходити у продаж в на український ринок.

Отже, сьогодні є інтерес до комерційних продажів послуг дитячих закладів оздоровлення та відпочинку вони мають для цього розвиватись, інвестувати в інфраструктуру, персонал, збільшувати кількість місць для відпочинку дітей. Відкриваються нові приватні установи які мають сучасні програми для дітей, вони орендовані на основі попередніх закритих таборів, пансіонати або готелів.

2.2 Основні проблеми розвитку дитячого туризму в Україні

Детальний аналіз стану, проблем та перспектив розвитку дитячого туризму в нашій країні майже не проводиться. Інформація про цей вид туризму подана фрагментарно і лише в загальному аспекті розвитку туризму в цілому. Жоден законодавчий акт, прийнятий за останні роки чітко не визначав нові завдання та перспективні ідеї для розвитку молодіжного та дитячого туризму в Україні.

Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Верховною Радою України заявила, що діти мають не лише особливі потреби, але й та громадські, політичні, соціальні, культурні та економічні права. Одна з найважливіших стратегічних завдань нашої держави з точки зору соціального захисту дитинства – це реалізація їх права на здоров'я та інші фундаментальні права [43, с. 89]. Для реалізації даного положення, виникає необхідність створення системного підходу до впровадження політики сприяння духовному й фізичному розвитку дітей, виховання у них якостей громадської свідомості та патріотизму.

Сьогодні дитячий туризм знаходиться на складному етапі свого розвитку. Закривається значна кількість оздоровчих дитячих закладів через застарілість матеріально-технічної бази, недостатність державного фінансування. Зменшується кількість залізничних маршрутів і через це виникає проблема з трансфером дітей до місця відпочинку. Всі ці проблеми є лише проявами макрофакторів.

Для детального аналізу факторів розвитку дитячого туризму в Україні необхідно провести PEST-аналіз. Він є одним з популярних методів аналізу макросередовища. Даний аналіз іноді позначають також як STEP-аналіз. Це простий і зручний метод вивчення зовнішнього середовища, який може ефективно застосовуватися для дослідження середовища будь-якої країни. PEST-аналіз включає в себе виявлення переліку політичних (Political), економічних (Economic), соціальних (Social) і технологічних (Technological) факторів зовнішнього середовища, які прямо і побічно впливають на туристичну галузь [47]. Також PEST-аналіз служить інструментом довгострокового стратегічного планування та складається на 3-5 років вперед, з щорічним оновленням даних.

PEST-аналіз – це послідовність певних етапів, серед яких прийнято виділяти наступні:

- визначення факторів для аналізу. В рамках цього етапу необхідно скласти перелік факторів, які можуть справити прямий чи непрямий вплив на майбутні результати розвитку економіки держави, які поділяються на 4 групи: політичні, економічні, соціальні та технологічні [47].

– визначення ступеня впливу факторів. Після того, як були виявлено чинники, що впливають на діяльність компанії, необхідно визначити силу впливу кожного фактору за бальною шкалою. Найчастіше використовують 5-ти бальну шкалу, відповідно до якої, чим більше число за шкалою, тим інтенсивніше фактор впливає на розвиток економіки.

– оцінка ймовірності зміни фактору. На цьому етапі ймовірність коливань оцінюється по 5-ти бальною шкалою, де «1» - означає мінімальну ймовірність зміни фактору зовнішнього середовища, а «5» - максимальну ймовірність [47].

– оцінка реальної значущості факторів. Наступним етапом відбуватися оцінка впливу кожного окремого фактору з обраних для аналізу. Тут необхідно чітко виділити ті фактори, які можуть прямо вплинути на компанію і постійно їх контролювати.

– складання зведеної таблиці PEST-аналізу. Завершальним кроком аналізу є приведення всіх розрахунків в матричний вигляд.

Фактори для проведення PEST-аналізу зазначені та проаналізовані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Фактори для PEST-аналізу української економіки 2020 рік

Фактор	Стан/прояв фактору	Тенденція розвитку фактору	Характер впливу фактору на економіку України
1. Економічний фактор			
Рівень інфляції	У 2019 році рівень інфляції збільшився на 0,9% і складає – 5%	Зростання	«+» – середній темп знецінення грошей; «-» – можлива дефляція
Рівень безробіття	8,6 %	Падіння	«-» неплатоспроможне населення
Приріст реального ВВП в 2020	2,5 %	Зростання	«+» - підвищення виробництва; «+» – покращення привабливості країни як країни для інвестування.
Зростання заробітної плати	У 2020 р. зарплата зменшилась на 1,5 % порівняно з 2019 роком	Зростання	«+» – підвищення платоспроможності населення та їх купівельної спроможності;

2. Політико-правові фактори			
Зовнішня політика	Підписана угода про асоціацію з ЄС, розпочато процес виходу з СНД	Зростання	«+» – співробітництво та лояльні відносини з європейськими країнами; «-» – погіршення відносин с країнами СНД
Політична дестабілізація	Нестабільна політична ситуація	Падіння	«-» – протиріччя між політичними силами, «-» – низький рівень довіри наряду до влади
Військовий конфлікт в Україні, анексія Криму	Зменшення кількості рекреаційних об'єктів	Зростання	«-» – зменшення рекреаційних зон; «-» – непередбачуваність розвитку подій; «-» – ризики для інвесторів
3. Соціокультурні фактори			
Демографічна структура населення	Кількість населення України у 2020 р. зменшилась на 272,5 тис. осіб	Падіння	«-» – скорочення населення і трудового потенціалу країни
Мова	Протистояння державницьких та проросійських настроїв	Стабілізація	«-» – загострення політичного конфлікту через заборону російської мови
Менталітет	Характерні риси для українців: емоційність, індивідуалізм, уміння вести господарство.	Зростання	«+» – для країни з розвинутою індивідуалістичною культурою легше впроваджувати інновації; «+» – потужний потенціал розвитку різних сфер господарювання
4. Технологічні фактори			
Доступ до новітніх технологій	Лише для комерційних організацій	Зростання	«+» – можливість використання новітніх технологій для оздоровлення та розвитку дітей; «+» – швидкість обміном інформацією;
Оновлення науково-технічної бази	У країні вільний доступ до новітніх технологій.	Зростання	«+» – швидкість обміном інформацією;

Ймовірність прояву факторів групи (наприклад, економічних) оцінюється шляхом присвоєння йому певної ваги в межах від 0 (низька ймовірність) до 1 (висока ймовірність). Сума імовірності прояву для кожної групи факторів повинна бути рівна одиниці.

Ступінь впливу (значимість) фактору на розвиток української економіки визначається за 5-бальною шкалою:

5- сильний вплив, серйозна небезпека;

1 – відсутність впливу, незначні загрози.

Загальний вплив групи факторів на розвиток української економіки визначається шляхом помноження ймовірності прояву фактору на силу його впливу і підраховується сумарна і зважена оцінка для даної країни (табл. 2.2).

Сумарна оцінка вказує на ступінь впливу на українську економіку і обумовлює необхідність визначення засобів реагування на поточні й прогнозовані фактори зовнішнього середовища.

Таблиця 2.2 – Загальна оцінка факторів впливу на Українську економіку

Фактор	Ймовірність прояву фактору, P (0÷1)	Значимість фактору, I (1÷5)	Загальна оцінка впливу фактору, P×I	Засоби реагування на прояв фактору
1. Економічні фактори				
Рівень інфляції	0,3	4	1,2	Посилення державного фінансування дитячого оздоровлення і відпочинку
Рівень безробіття	0,3	5	1,5	Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу
Приріст ВВП	0,2	5	1	Підвищення виробництва
Зростання заробітної плати	0,2	4	0,8	Розвиток інфраструктури
Рівень інфляції	0,3	4	1,2	Зміцнення економічних зв'язків з ЄС
Рівень безробіття	0,3	5	1,5	Стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу
Приріст ВВП	0,2	5	1	Розширення туристичної інфраструктури
Зростання заробітної плати	0,2	4	0,8	Розвиток туристичних послуг для дітей
2. Політико-правові фактори				
Зовнішня політика	0,4	5	2	Закінчення військового конфлікту, повернення Криму та східних областей
Політична дестабілізація	0,2	3	0,6	Формування довіри народу до влади
Військовий конфлікт на	0,4	5	2	Зменшення доступних рекреаційних зон на території України

території країни, анексія Криму				
------------------------------------	--	--	--	--

Продовження таблиці 2.2

3. Соціокультурні фактори				
Демографічна структура населення	0,2	4	0,8	Залучення іноземних висококласних фахівців до роботи в закладах відпочинку та оздоровлення дітей
Мова	0,5	4	2	Лібералізація мовного законодавства
Менталітет	0,3	3	0,9	Розвиток бізнесу завдяки розвитку індивідуалізму
4. Технологічні фактори				
Доступ до новітніх технологій	0,3	4	1,2	Розвиток інновацій
Оновлення науково-технічної бази	0,4	4	1,6	Фінансування розвитку науки, оновлення устаткування оздоровчих закладів

Загальна оцінка впливу:

Економічні фактори = $1,2 + 1,5 + 1 + 0,8 = 4,5$

Політико-правові фактори = $2 + 0,6 + 2,5 = 4,6$

Соціокультурні фактори = $0,8 + 2 + 0,9 = 3,7$

Технологічні фактори = $1,2 + 1,2 + 1,6 = 3,12$

Таким чином, PEST-аналіз показує, що найбільш важливішими факторами є: економічні та політико-правові. Головні проблеми розвитку дитячого туризму пов'язані саме з цими факторами. Для ефективного розвитку даної сфери в Україні рекомендовано найбільше уваги приділити саме економічному і політичному факторам та розробити стратегію їх стабілізації. Оскільки ці проблеми є глобальними, то вони мають вирішуватись на державному рівні.

Проаналізуємо більш детально специфічні проблеми дитячого туризму. Сьогодні проблемним є забезпечення безпеки на транспорті, на автомагістралях, в аеропортах, в кафе і ресторанах, готелях, а також об'єктах туристського і

екскурсійного показу; екологічна безпека регіонів, а також рівень медичного обслуговування в разі хвороби під час туристичної поїздки.

Крім того, проблемою розвитку туризму, в тому числі дитячого, є низький рівень розвитку туристичної інфраструктури (старіння і зношеність об'єктів, нерозвиненість енергетичної, транспортної і комунікаційної інфраструктури). Останнім часом обсяг введених в експлуатацію нових об'єктів інфраструктури в даних галузях є незначним, крім того, щорічно збільшується знос основних фондів.

У нашій країні існує необхідність створення і розвитку змішаного типу установ культури, які могли б поєднувати в собі експозицію музею, природно-ландшафтну територію, ознайомлення з традиційними ремеслами, театралізовані вистави, торгово-ярмарковий комплекс, освітню та просвітницьку функцію. Це буде сприяти залученню інвестицій для фінансування проектів по перетворенню діючих або створення нових установ культури за рахунок коштів позабюджетних джерел.

Актуальною проблемою залишається поновлення туристичних маршрутів і програм. У зв'язку з поступовим розвитком туризму, будівництвом нових об'єктів туристичного показу необхідно оновити маршрути і програми, шляхом включення даних об'єктів в існуючі або розроблювані тури, що буде сприяти підвищенню інтересу і збільшувати кількість повторних візитів.

Розвиток регіонального дитячого туризму знаходиться в тісному зв'язку з розвитком туризму в країні, воно стримується цілою низкою загальних проблем, властивих для всієї території України.

В області специфічною проблемою розвитку туризму, в тому числі дитячого, є сезонність. Вона зумовлена помірно-континентальним кліматом (чіткий поділ на літо та зиму) на території всієї країни. Це відбивається і на розвитку дитячого туризму в області. «Рішення даної проблеми вбачається в інноваційному підході, який полягає в маятниковій організації туристської інфраструктури. При такому підході розвивається зимовий проект, наприклад, Карпати – батьківщина Діда Мороза, весняні проекти (наприклад,

пригодницький туризм, сплави по річках), літні (наприклад, DESTИНАЦІЇ АКТОВСЬКОГО КАНЬЙОНУ) і всесезонні (наприклад, екскурсії у Львові). При організації дитячих турів також необхідно враховувати канікулярний період (до 60 відсотків доходів від продажу дитячих турів припадає саме на цей період)» [43, с. 90].

Також присутні проблеми розвитку дитячого туризму, які існують в межах країни. Недостатній рівень професійної підготовки кадрів у сфері туризму. Дана проблема вирішується шляхом проведення комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості послуг і навчання персоналу, а також знайомство з передовим досвідом через участь у виставках, форумах, семінарах та інших освітніх заходах.

Подолання зазначених проблем неможливе тільки за рахунок використання «діючих ринкових механізмів без активного координуючого участі з боку Уряду. Дані проблеми можуть привести до зниження конкурентоспроможності країни на ринку туристичних послуг (в першу чергу за рахунок появи нових об'єктів туристичної інфраструктури в інших сусідніх державах і зниження якості наданих туристських послуг); до зниження внутрішніх і в'їзних туристичних потоків і, як наслідок, скорочення податкових надходжень до місцевих бюджетів; до зниження рівня зайнятості населення в сфері туризму і суміжних галузях, а також зменшення доходів населення» [46, с. 35].

Таким чином, виникає необхідність комплексного наукового підходу до вивчення туристської інфраструктури регіону, розробці методик її оцінки. Однією з умов розвитку дитячого туризму має стати досягнення оптимальних рівнів інфраструктурної забезпеченості держави, розробка і впровадження оновлених туристських маршрутів і програм, інформаційне просування турпродукту, розширення ресурсного забезпечення дитячого туризму і посилення ігрового моменту в процесі пізнання.

На основі результатів експертного інтерв'ю, яке було проведено з керівниками української туристичної компанії «Мандрі», що працює на ринку

туристичних послуг вже більше 8 років і спеціалізується на організації дитячого відпочинку, були виділені наступні особливості і проблеми в розвитку дитячого туризму в Україні:

– по-перше, існують спроби організації дитячих турів не професіоналами – тобто батьками, класними керівниками та іншими особами, які не займаються професійно туристичною діяльністю. При окремому замовленні послуг вони не завжди враховують такі важливі критерії як якість і безпеку;

– по-друге, брак екскурсводів, орієнтованих саме на дитячу аудиторію, враховуючи, що екскурсводи для дорослих груп і для дитячих груп – це дві різні речі;

– по-третє, під час кризи не у всіх батьків є можливість відправити дитину на відпочинок, тому для запобігання цього існують дотації з боку держави, благодійна допомога від приватних організацій і фізичних осіб, але кожного року вона стає все меншою;

– по-четверте, придорожній сервіс в Україні практично не розвинений. Потрібно підвищення якості послуг, що надаються і вдосконаленні пунктів харчування;

– по-п'яте, сезонність безсумнівно відбивається на дитячому туризмі. Високий сезон настає перед шкільними канікулами, перед Новим Роком (листопад, грудень) і навесні (березень, травень). Влітку більшість дітей виїжджає з міста.

Таким чином, крім визначених, в ході експертного інтерв'ю проблем було відзначено, що при організації дитячих турів важливо враховувати всі фактори. Найголовнішим є безпека і комфорт дітей. Важливий вибір екскурсвода, транспорту, точок харчування і меню, тривалості екскурсій і самих програм.

2.3 Перспективні напрямки дитячого туризму на території України

Для того, щоб більш детально дізнатися, які перспективні напрямки розвитку дитячого туризму існують в Україні спочатку необхідно провести SWOT-аналіз потенціалу дитячого туризму окремої країни. Даний метод характеризується як засіб об'єднання всіх результатів досліджень. SWOT-аналіз дозволяє дати оцінку порівняльних якісних позитивних і негативних якостей країни. Даний спосіб дає відповідь на питання про перспективні напрямки розвитку, а також дає можливість попередити про негативні наслідки розвитку економічного потенціалу.

Оцінка стану української економіки за допомогою методу SWOT-аналізу проведена в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – SWOT-аналіз дитячого туризму України станом на 2020 рік [26, с. 135]

	Можливості	Загрози
	1) Використання інтернет-ресурсів для надання інформації про дитячі туристичні тури 2) Організація навчальних курсів та семінарів з туризму для дітей та батьків 3) Підтримка зв'язку із споживачами шляхом формування туристично-інформаційних центрів 4) Створення нових туристичних маршрутів 5) Створення віртуальні 3D-турів. 6) Просування туристичних продуктів за допомогою інновацій	1) Складна економічна ситуація в країні 2) Невелика кількість розвинених маленьких туристів 3) Незадовільний рівень інформаційно-рекламної підтримки дитячого туризму 4) Швидкий розвиток конкурентоспроможних рекреаційних зон зарубіжних країн 5) Недостатня кількість висококласних фахівців для роботи з дітьми 6) Не існує єдиної системи туризму позначення рекреаційних зон країни.
Сильні сторони	Сильні сторони і можливості	Сильні сторони і загрози
1) Значна кількість рекреаційних зон. 2) Розвинена мережа заповідних територій (19). 3) Економічно та географічно вигідне	1) Збільшення впізнаваності серед споживачів вітчизняних рекреаційних зон та заповідних територій 2) Детальне моделювання процесу відпочинку дітей для заспокоєння батьків та	1) Залучення іноземних інвесторів 2) Проведення спеціальних курсів для формування туристичних навичок для дітей 3) Рекламування туристичних послуг в соціальних мережах з

Продовження таблиці 2.3

розташування. 4) Транскордонний розвиток та інфраструктура, наявність Єврорегіону. 5) В Україні достатньо еко-об'єктів. 6) Збільшення кількості міжнародних проектів розвитку зеленого туризму	залучення більшої кількості маленьких туристів 3) Посилення міжнародного співробітництва з європейськими країнами в сфері дитячого туризму, проведення програм обміну з метою залучення іноземних туристів 4) Продовження розвитку популярного на заході екологічного а зеленого туризму	використанням візуального контенту (фото, відео), що допоможе сформувати вищий рівень довіри до дитячих закладів відпочинку 4) Співробітництво з вузами з метою підготовки необхідних спеціалістів
Слабкі сторони	Слабкі сторони і можливості	Слабкі сторони і загрози
1)Скорочення фінансування туризму. 2)Незадовільний стан доріг. 3) Немає чіткої стратегії зростання дитячого туризму в Україні. 4) Низький рівень туристичної якості та рекреаційних послуг. 5) Відсутність кваліфікованого персоналу в туризмі. 6) Низький рівень взаємодії туристів бізнесу, уряду та науки. 7) В Україні недостатньо велодоріжок	1) Використання інтернет-ресурсів для залучення уваги суспільства до проблем розвитку дитячого туризму 2) Залучення громадськості до контролю за якістю туристичних послуг 3) Стимуляція співробітництва закладів науки з закладами дитячого відпочинку 4) Розробка стратегії розвитку дитячого туризму з врахуванням вимог закладів відпочинку, держави, батьків та дітей.	1) Посилення фінансування розвитку дитячого туризму в Україні 2) Відновлення туристичної інфраструктури, побудова більшої кількості велодоріжок 3) Залучення новітніх технологій для надання туристичних послуг дітям 4) Залучення іноземних фахівців для розвитку дитячого туризму в Україні 5) Уніфікація позначень всіх рекреаційних та заповідних зон 6) Закріплення стратегії розвитку дитячого туризму на державному рівні

В результаті знання фактичного стану справ у галузі розвитку дитячого туризму в Україні, виявлення значущих та другорядних факторів може зробити об'єктивну оцінку сучасного рівня та перспектив розвитку даного виду туризму. Проведення SWOT-аналізу також дає можливість визначити територіальні особливості та актуальні напрямки розвитку дитячого туризму нашої держави, зосередити логістичні, інвестиційні, організаційні, економічні та інші ресурси на своїх потребах та розробити чіткі пропозиції по удосконаленню туризму.

Аналіз дозволяє об'єктивно оцінити слабкі сторони і загрози розвитку цього виду туризму в Україні. Врахування тих самих сильних сторін дає вам

основою для визначення потенціалу регіону та його ефективного розвитку стратегії їх подальшого зміцнення.

З огляду на результати проведеного аналізу можна зробити висновки, що основні перспективи розвитку дитячого туризму на території України пов'язані з таким напрямками:

- використанням ресурсного потенціалу держави – проведення різноманітних екскурсій по заповідним та рекреаційним зонам. Це можуть бути оглядові екскурсії або тривалі піші походи (в залежності від цілей туризму та можливостей дітей). Завдяки даному підходу відбудеться наближення молодшого покоління до природи, сформується шанобливе ставлення до навколишнього середовища, збільшиться рівень загального розвитку дітей. В межах даного напрямку необхідна розробка адаптованих маршрутів з урахуванням вікових можливостей юних туристів;

- зміцнення співробітництва представників туризму із суспільством, державою та представниками науки. Лише поєднання зусиль допоможе підвищити конкурентоспроможність дитячого туризму порівняно із розвинутими державами, допоможе збільшити залученість дітей до туристичної діяльності, допоможе залучити нові інвестиції;

- оптимізація взаємозв'язку туризму та культури. Наша національна культурна спадщина є потужним джерелом залучення туристів, оскільки український народ має неповторну, самобутню культуру, яка продовжує дивувати і по нині. Поєднання цих напрямків дозволить дітям розширити кругозір та виховати патріотизм;

- однією з умов розвитку дитячої туристичної діяльності має стати відрахування частини надходження до обласного бюджету від виїзного туризму. У цій моделі буде реалізований відомий принцип: «Туризм повинен розвиватися за туристичний рахунок». В основному ці кошти буде витрачено на розвиток інфраструктури та рекламну кампанію. І таким чином, в перспективі даний вид економічної діяльності з дотаційної перетвориться на прибуткову і забезпечить значні надходження до державного бюджету.

Таким чином, сьогодні перед вітчизняним дитячим туризмом стоїть багато загроз, які здебільшого пов'язані з недостатньою увагою уряду до розвитку даної сфери та недостатнього фінансування. Але варто враховувати, що український дитячий туризм має багато сильних сторін та можливостей. Головною перевагою є ресурсне багатство – значна кількість заповідних та рекреаційних зон, інтерес суспільства до історичних пам'яток.

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ДИТЯЧОГО ТУРИЗМУ

3.1 Шляхи удосконалення дитячого туризму на території України

Історія лікувально-оздоровчого туризму корінням сягає глибоко в старовину, жителі Риму відновлювали своє здоров'я в Єгипті, а більш заможні городяни могли дозволити собі подорож на узбережжі Апеннінського півострова, або відправитися на берег Неаполітанської затоки, де розташовується найвідоміший оздоровчий курорт – Байї. З античних часів відомі такі курорти як: Баден-Баден, Мариенбад, Карлсбад, Віші. Вони сотні років виконують свою основну оздоровчо-лікувальну функцію [8, с. 99].

М'який клімат, помірна вологість, цілющі сірчані і мінеральні джерела і, звичайно ж, квітуча природа зробили ці курорти ідеальними для лікувальних і оздоровчих цілей. Отже, при спробі організації перспективного дитячого оздоровчого курорту в першу чергу потрібно враховувати природний фактор (клімат).

Цілющі властивості чинників природи, як і раніше, привертають батьків для оздоровлення дітей в курортні місцевості. Число туристів, що бажають зміцнити своє здоров'я, постійно збільшується, відповідно необхідно розвивати і якісний рівень обслуговування в санаторно-оздоровчих установах. Особливо актуальним це є в часи пандемії, коли туристи не мають змоги виїхати за кордон. Цей час необхідно використати для створення позитивного іміджу національних рекреаційних зон.

Другим за значимістю фактором буде кількість і якість послуг, що надаються. Умовно послуги можна розділити на наступні види: послуги висококваліфікованих медиків, послуги щодо задоволення елементарних потреб в безпечній життєдіяльності (відповідність загально визнаним нормам), послуги, спрямовані на фізичний розвиток, послуги з організації заходів розважального характеру, інформаційно-рекламні послуги, транспортні послуги, правові

послуги і т. д. [6]. Сьогодні ці напрямки потребують оновлення та модернізації у відповідності до нових тенденцій.

Розраховувати на стан внутрішньої гармонії з природою, отримати корисні поради по догляду за здоров'ям, відновити нервову систему після тривалих освітніх навантажень в освітніх закладах – все це результат праці багатьох фахівців, професіоналів своєї справи, в питаннях здоров'я виключно за допомогою роботи експертів можна добитися значних результатів. Завдяки цьому в дитячому лікувальному туризмі стає можливий такий підхід до виховання дітей, який заснований на безперервності фізичного і духовного збагачення дітей, освітнього, виховного та оздоровчого процесів, отримання важливих соціально значущих навичок, підготовки індивідуумів до життя і подальшої діяльності.

При організації дитячого санаторно-курортного лікування основну роль грають загальнодоступність, монолітне і централізоване спостереження за станом здоров'я; важливо, щоб надані послуги дійсно давали ефект. Комплексність, єдиний режим дня, який регламентує правила розпорядку, санаторний режим для реалізації лікувального комплексу [1].

Також важливо, щоб відпочиваючим надавався доступ до інфраструктури курорту, а саме необхідним технічним пристроям і спорудам для раціонального застосування курортних факторів (басейнах, грязелікарні, пляжам і т. д.), спеціально пристосованим приміщенням для лікування і житла (санаторіям, будинкам відпочинку), до лікувально-профілактичного установам, що забезпечує медичне обслуговування хворих і відпочиваючих, і до оздоровчих закладів, спортивних споруд і майданчиків. Сьогодні багато з цих об'єктів вийшли із ладу, потребують ремонту і є недоступними для юних туристів.

Ефективне функціонування дитячого оздоровчого туризму визначається активною соціальною політикою держави, яка створює необхідні умови для оздоровлення дітей і підлітків, як важливої ланки зміцнення здоров'я підростаючого покоління українців.

Для досягнення розвитку в цій сфері туризму перед державою стоять наступні важливі завдання, представлені на рисунку 3.1.

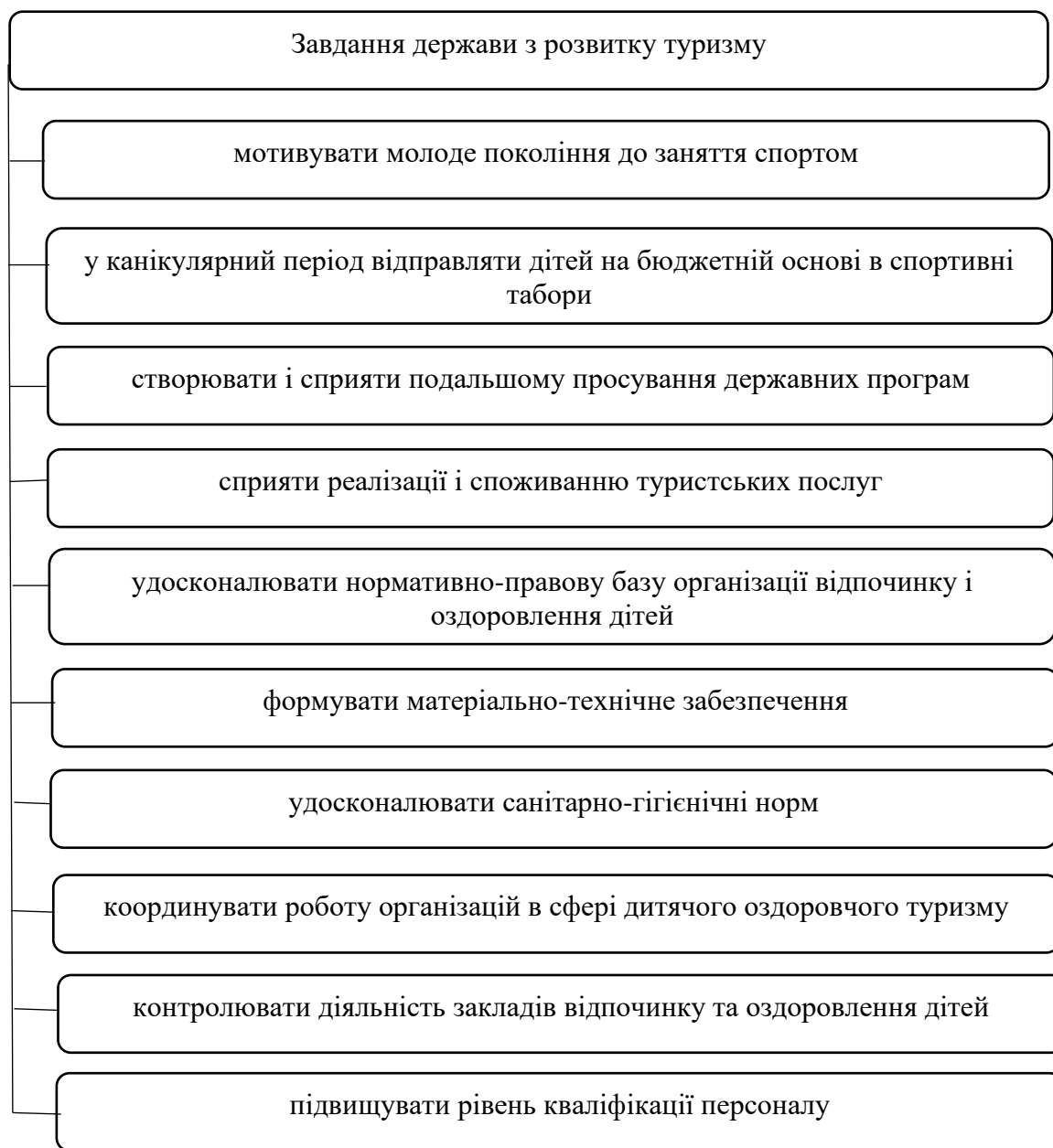

Рис. 3.1 Завдання держави з розвитку дитячого туризму [3, с. 15]

Держава в повній мірі має усвідомлювати перспективність розвитку туристичної галузі, завдяки популяризації якої, дитячий туризм в майбутньому придбав би значну масовість, став популярним видом активного відпочинку, що сприяє гармонійному розвитку особистості, зміцненню здоров'я, підвищенню культурного рівня дитини, розумного використання ним вільного часу. Діти, залучені в систему дитячого відпочинку, швидше проходять соціалізацію,

отримують духовну і фізичну загартованість, активно готуються до трудової діяльності. У дитячому туризмі пізнавальна, трудова, громадська діяльність дітей формується в органічній єдності, надаючи великий вплив на розвиток особистості дитини і на її зв'язку з навколишнім середовищем.

Безперервність виховного процесу обумовлює таку особливість дитячого туризму, як розвиток самоврядування в колективі, насичення вільного часу дітей соціально значимою діяльністю. Туризм розвиває у дітей високі моральні якості: колективізм, чесність, працьовитість, формує почуття відповідальності перед суспільством за результат своєї роботи.

Слід гадати, що цей вид туристичного відпочинку, що охоплює установи дитячої категорії населення, сприяє зміцненню національної стану здоров'я. Доцільно назвати в якості дитячого оздоровчого туризму, покликаного розвивати партнерські відносини між певними інституціями, виступаючи в якості сприятливої умови співпраці. Держава повинна надавати матеріальну підтримку приватним туристичним фірмам, бо без державної підтримки турфірми стикаються з різного роду проблемами, що може привести до неякісного обслуговування дітей.

Для розвитку дитячого туризму необхідна «розробка, впровадження та розповсюдження нової концепції інтерактивної експозиції в установах культури (музеях, культурно-розважальних закладах, природно-ландшафтних комплексах) із застосуванням елементів ігрових технологій, прийомів візуалізації, театралізації, рольових методів залучення відвідувача в процес пізнання. За допомогою такого комплексного підходу можна залучити й утримати інтерес сучасної дитячої аудиторії, а також посилення ігрового моменту сприятиме кращому сприйняттю пропонованих програм» [30].

Для вирішення проблеми, пов'язаною з недостатнім інформаційним забезпеченням просування туристичного продукту, орієнтованого на дитячу аудиторію, необхідно «планування інформаційного просування з використанням всіх доступних технологій: телебачення, інтернет, банери, спеціалізовані видання. Крім того, необхідно створення інформаційних туристичних центрів,

які можуть надати повну інформацію про установи, що займаються організацією дитячого відпочинку, туристських маршрутах і заходах, що проводяться на території міста і області» [13, с. 11].

Таким чином, забезпечення оздоровчої компанії дітей має розглядатись як важлива складова державної соціальної політики України щодо підтримки рівня здоров'я дітей. Важливо пам'ятати, що при організації оздоровчого туризму ключову роль відіграє забезпечення спеціальних заходів безпеки відпочиваючих, мета ж держави надати правову підтримку, посилити списки санкцій за недотримання запропонованих норм і правил.

3.2 Розробка програми розвитку дитячого туризму в Україні

Україна володіє унікальним потенціалом, має безліч об'єктів, здатних привернути увагу учнів. Найважливішим фактором для розвитку дитячого туризму є природно-рекреаційний та історико-культурний потенціал району. Це музеї-заповідники, державні музеї, духовно-просвітницькі центри, заповідні зони, меморіальні комплекси, заклади культури, спорту, підприємства промисловості, енергетики, транспорту, зв'язку, торгівлі, агропромислового комплексу, різні пам'ятники природи і історії [20, с. 31].

Ціллю реалізації заходів програми є створення найбільш сприятливих умов для навчання і виховання дітей в кращих національних традиціях з допомогою навчально-тематичних екскурсій, культурно-етнографічних експедицій, туристичних походів і прогулянок, залучити дітей і підлітків в діяльність по дослідженню і вивченню духовної спадщини України, її культури, історії та природи.

Для впровадження програми необхідно забезпечити гідне кадрове забезпечення. З цією метою необхідно здійснити наступні заходи:

– поетапну реалізацію системи заходів з освіти, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників різного рівня в системі розвитку дитячого шкільного туризму;

- здійснення надбавок для педагогів за додаткову освіту дітей;
- залучення молодих фахівців, військових, звільнених у запас, спортсменів, співробітників органів МНС, краєзнавців до туристично-краєзнавчої роботи з дітьми шкільного віку.

В рамках програми необхідно розвивати міжвідомчу співпрацю для досягнення нового рівня взаємодії у розвитку соціального партнерства з:

- установами культури, молодіжної політики і спорту;
- промисловими підприємствами та підприємствами агропромислового комплексу;
- центрами краєзнавства і туризму;
- дитячими та молодіжними туристично-спортивними громадськими організаціями, благодійними фондами.

План з реалізації основних заходів з розвитку дитячого туризму представлений в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. Основні заходи програми розвитку дитячого туризму в Україні у 2021-2025 році

Основні заходи програми	Основні виконавці	Очікувані результати	Термін виконання
Прийняття програм розвитку дитячого туризму	Міністерство освіти України	Створення нормативно-правової бази програми, визначення суб'єктів програми, їх функціональні ролі	2021 р.
Проведення освітніх семінарів для педагогічного складу шкіл за програмою «Інструктор з дитячого туризму»	Місцеві відділи освіти	Підвищення професійної підготовки кадрів туристично-краєзнавчого напрямку	2021-2025
Створення в структурі дитячих громадських організацій об'єднань, клубів туристів-краєзнавців, волонтерів з туристського руху	Загальноосвітні заклади	Забезпечення можливості кожному учню ознайомитись з пам'ятками України	2021-2023
Передбачити в місцевих бюджетах кошти на організацію екскурсійних поїздок для дітей з малозабезпечених сімей	Органи МС	Популяризація туристично-краєзнавчої діяльності	2021-2025

Продовження таблиці 3.1

Розробка та впровадження пам'яток, плакатів для учнів про правила поведження в походах, на екскурсіях, туристичних змаганнях	Відділи освіти на місцях		2021-2022
Розробка обов'язкових маршрутів освітньо-тематичних екскурсій та походів з відвідуванням промислових підприємств	Відділи освіти на місцях	Розповсюдження та обмін досвідом роботи. Зміцнення туристично-краєзнавчої діяльності	2021-2025
Придбання туристичного знаряддя для закладів загальної освіти (мінімальний комплект – 5 палаток, 20 – спальників, 20 рюкзаків) для розвитку масового шкільного туризму	Органи МС	Забезпечення доступного заняття туризмом для дітей, розширення переліку освітніх послуг	2021-2024
Придбання туристичного знаряддя для закладів додаткової освіти туристично-краєзнавчої спрямованості	Органи МС	Покращення матеріально-технічної бази. Оновлення спеціального туристичного оснащення та інвентаря, доступність заняття туризмом	2021-2024
Створення та тиражування картографічного матеріалу для проведення змагань з туризму та спортивного орієнтування	Відділи освіти на місцях	Удосконалення інформаційного та технічного оснащення для розвитку спортивних вмінь та навичок школярів	2021-2022
В рамках навчальних планів організувати проведення навчально-тематичних екскурсій та походів з відвідуванням пам'ятних місць, екскурсій профорієнтаційної направленості	Відділи освіти на місцях	Знайомство з історико-культурним, природно-рекреаційним, промислово-економічним потенціалом держави	2021-2025

В результаті реалізації Програми очікується досягнення наступних показників:

1. Щорічний відсоток школярів які беруть участь у масових туристично-краєзнавчих заходах (навчально-тематичні екскурсії, походи, туристські зльоти, краєзнавчі конкурси і т.д.) буде зростати (рис. 3.2):

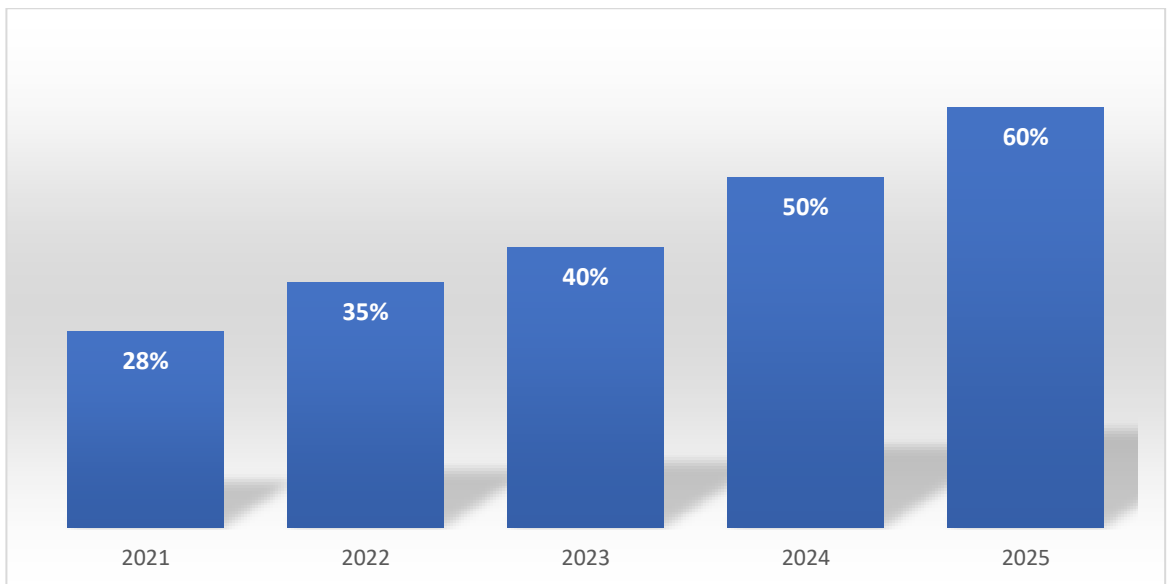

Рис. 3.2 Прогнозована динаміка зростання участі школярів у масових туристично-краєзнавчих заходах, 2021-2025 рр.

2. Розробка нових маршрутів навчально-тематичних екскурсій по Україні для учнів 6-12 класів та по рідним містам та районам для учнів 1-5 класів.

3. Щорічна участь молодших школярів 1-4 класів в комплексних навчально-тематичних екскурсіях по предметах шкільної програми; в екологічних екскурсіях; в походах вихідного дня по рідному краю. Зростання прогнозованого відсотку учнів, що беруть участь у програмі представлені на рисунку 3.3.

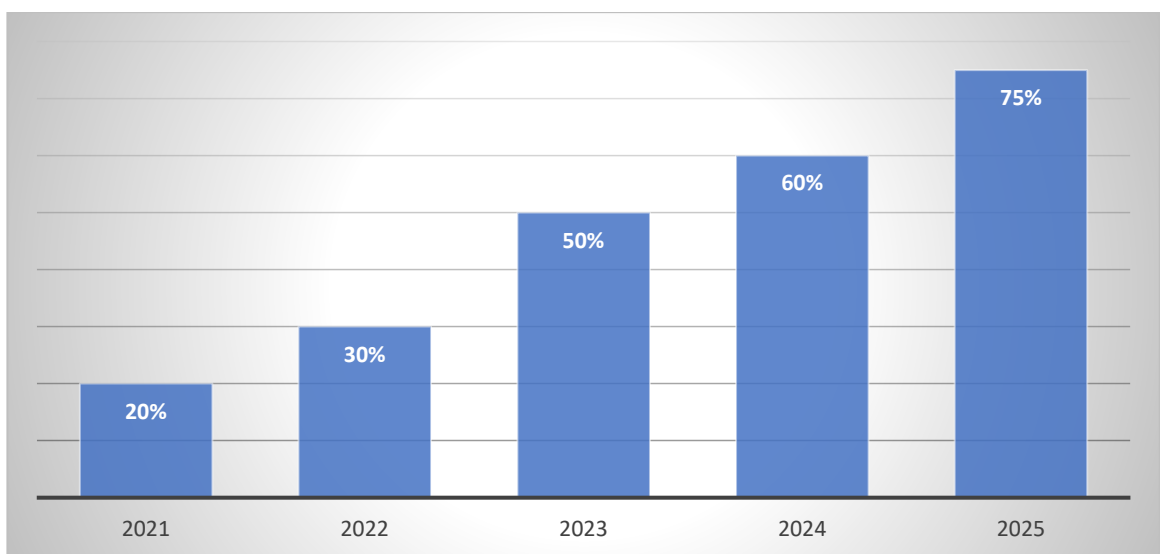

Рис. 3.3 Прогнозована динаміка зростання участі школярів 1-4 класів у навчально-тематичних екскурсіях, 2021-2025 рр.

4. Щорічна участь школярів 5-9 класів в навчально-тематичних екскурсіях по містах України, участь в багатоденних туристичних походах. Прогнозовані результати представлені на рисунку 3.4.

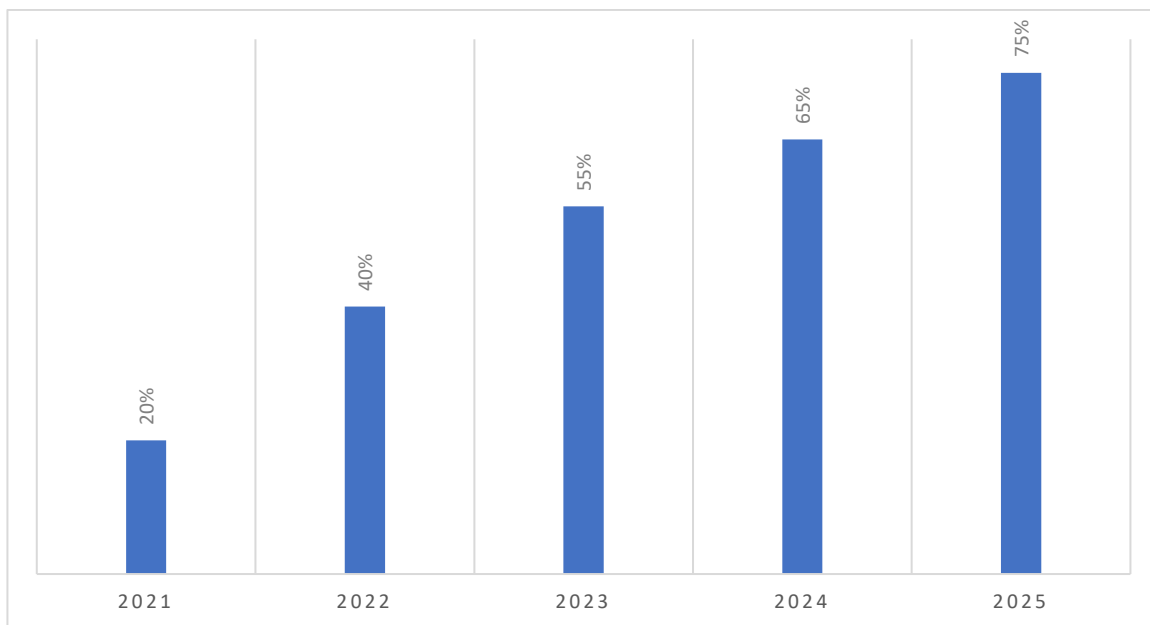

Рис. 3.4 Прогнозована динаміка зростання участі школярів 5-9 класів у навчально-тематичних екскурсіях, 2021-2025 рр.

5. Зміцнення матеріально-технічної туристської бази, придбання спеціального туристського спорядження та інвентарю в освітніх установах та установах додаткового освіти дітей.

6. Створення стаціонарних полігонів для занять зі спортивного орієнтування і туризму в кожному районі та місті:

2022 рік – 156 полігонів;

2023 рік – 328 полігонів;

2025 рік – 667 полігонів.

7. Покращення фізичного здоров'я учнів, залучення до здорового способу життя. Запобігання негативним явищам в підлітковому середовищі.

8. Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації кадрів у сфері дитячого та юнацького туризму:

– задоволення соціального замовлення дитини, батьків, суспільства; забезпечення відповідності змісту і якості освіти актуальним і перспективним потребам особистості, суспільства і держави.

– підвищення рівня міжвідомчого співробітництва в розвитку шкільного туризму, виявлення інноваційних програм, проектів у сфері відпочинку, оздоровлення, зайнятості школярів і спільна діяльність по організації туристично-краєзнавчої, екскурсійної роботи в системі додаткової освіти дітей.

Таким чином, програма розвитку дитячого туризму повинна мати комплексний характер та реалізовуватись з допомогою органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Дана програма впроваджується з допомогою закладів загальної освіти. Ці кроки допоможуть не лише зміцнити фізичний та духовний стан дітей, а й призведуть до покращення стану туристичної інфраструктури та розвитку даної галузі загалом.

ВИСНОВКИ

В першому розділі дипломної роботи були досліджені теоретичні аспекти дитячого туризму. В процесі аналізу наукової літератури встановлено, що духовно-моральне становлення дітей, підготовка їх до незалежного життя, є основною складовою розвитку держави і суспільства. Перед державою стоять, перш за все, завдання виховання сучасного покоління в душі активної творчої праці, дотримання і гармонізації інтересів суспільства і особистості, розвитку духовності людини, збереження його морального і фізичного здоров'я. Особливе місце займає дитячий туризм. Він є важливим способом передачі новому поколінню культурного і матеріальної спадщини, накопиченого людством, і життєвого досвіду. Особливо дитячий туризм має велике значення при реалізації комплексного підходу до виховання, заснованого на нерозривності оздоровчого, виховного та освітнього процесів. Дитячий туризм – сфера виховання естетичних почуттів і етичних норм поведінки. Уміння бачити прекрасне в житті, природі збагачує життєвий досвід учнів, розвиває їх емоційну сферу естетичний смак. За допомогою занять туризмом у дітей виробляються такі якості, як допитливість, спостережливість і вміння оперувати знаннями.

В науковій літературі виділяють дев'ять підстав для класифікації дитячого туризму: за типами туризму, за програмними цілями подорожей, за тривалістю, за способом організації, за формою організації, по сезонності, за джерелом фінансування, за способом транспортування, за територіальною ознакою. Дана диференціація надає можливість з метою більш поглибленого дослідження особливостей дитячого туризму.

Система дитячого туризму України є невід'ємною частиною позашкільної освіти. Туристична діяльність може успішно вирішувати поставлені перед нею завдання виховання підростаючого покоління, формування якостей людини і громадянина, організації вільного часу школярів і студентів, залучення їх до туристської і спортивної роботи, виховання їх засобами туризму і краєзнавства.

Але варто зазначити, що на сучасному етапі розвитку держава не приділяє достатньої уваги даному аспекту освіти.

Другий розділ дипломної роботи присвячений аналізу та оцінці стану та перспектив розвитку дитячого туризму в Україні. В процесі дослідження було встановлено, що ознаками дитячого туризму в Україні є зменшення кількості путівок на оздоровлення дітей за рахунок бюджетних коштів і, відповідно, збільшення кількості комерційних пропозицій, які почали надходити у продаж в на український ринок, поступове руйнування туристичної інфраструктури, закриття лікувально-туристичних закладів. В наслідок послаблення державного фінансування даної сфери спостерігається підвищення інтересу до комерційних продажів послуг дитячих закладів оздоровлення та відпочинку, які мають для цього розвиватись, інвестувати в інфраструктуру, персонал, збільшувати кількість місць для відпочинку дітей. Відкриваються нові приватні установи які мають сучасні програми для дітей, в основному вони орендовані на основі попередніх закритих таборів, пансіонати або готелів.

Основними проблемами розвитку дитячого туризму на макрорівні є політико-правові та економічні фактори, які пов'язані з політичною дестабілізацією та економічною кризою. Нагальними проблемами є необхідність оновлення туристичної інфраструктури, забезпечення безпеки під час перевезення дітей до місць призначення, дотримання санітарних норм та стандартів на об'єктах інфраструктури, недостатність висококваліфікованих кадрів у сфері туризму.

Сьогодні перед вітчизняним дитячим туризмом стоїть багато загроз, які здебільшого пов'язані з недостатньою увагою уряду до розвитку даної сфери та недостатнього фінансування. Але варто враховувати, що український дитячий туризм має багато сильних сторін та можливостей. Головною перевагою є ресурсне багатство – значна кількість заповідних та рекреаційних зон, інтерес суспільства до історичних пам'яток.

Третій розділ присвячений розробці ефективних заходів розвитку дитячого туризму в Україні.

Забезпечення оздоровчої компанії дітей має розглядатися як важлива складова державної соціальної політики України щодо підтримки рівня здоров'я дітей. Важливо пам'ятати, що при організації оздоровчого туризму ключову роль відіграє забезпечення спеціальних заходів безпеки відпочиваючих, мета ж держави надати правову підтримку, посилити списки санкцій за недотримання запропонованих норм і правил.

Програма розвитку дитячого туризму повинна мати комплексний характер та реалізовуватись з допомогою органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Дана програма впроваджується з допомогою закладів загальної освіти. Ці кроки допоможуть не лише зміцнити фізичний та духовний стан дітей, а й призведуть до покращення стану туристичної інфраструктури та розвитку даної галузі загалом

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aspecte conceptual privind marketingul turismului balnear din Romania / A. F. Stancioiu, C. A. Baltescu, A. Botos etc. // Economie teoretica si aplicata. – Volumul XX (2013), №2. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://stone.ectap.ro/articole/835_ro.pdf
2. Аигина, Е.В. Современное состояние и развитие детского туризма [Электронный ресурс] / Е.В. Аигина. // Современные исследования социальных проблем. - 2015. - № 10. - Режим доступа: <http://istina.msu.ru/publications/article/11659054>.
3. Бабов К.Д. Курорти України державного та місцевого значення [Текст] / К.Д. Бабова, О.М. Нікіпєлова. – О.: Пальміра, 2019. – С. 12-26.
4. Баєва О.В. Тенденції розвитку санаторно-курортного бізнесу в Україні [Текст] / О.В. Баєва, Н.І. Новальська // Проблеми модернізації України, Науковий часопис. – Випуск 1. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал»», 2015. – С. 52-55.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика налізу, термінологія, районування [Текст] / О.О. Бейдик. – К.: ВПЦ “Київ ун-т”, 2001. – 395 с.
6. Боголюбова, С.А. Приоритетные направления диверсификации услуг детского отдыха в России [Электронный ресурс] / С.А. Боголюбова // Наукoвeдeннe. - 2013. - № 1. - Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/prioritetnye-napravleniya-diversifikatsii-uslug-detskogo-otdyha-v-rossii>.
7. Вахович І.М. Малімон В.В. Регіональні ринки медичного туризму: особливості формування та розвитку в Україні: монографія [Текст] / І.М. Вахович, В.В. Малімон – Л.: “Волиньполіграф”, 2013. – 253 с.
8. Вачевський М. В. Розвиток рекреаційної сфери в Карпатському регіоні [Текст] / М.В. Вачевський, О.М. Свінцов, В.Ф. Кузніцов // Український бальнеологічний журнал. – 2014. – № 1. – С. 99-104.

9. Воробйов Ю.М. Фінансове забезпечення розвитку санаторно-курортних закладів [Текст] / Ю. М. Воробйов // Науковий вісник : Фінанси, банки, інвестиції. – 2012. – № 3 – С. 47.
10. Голикова, О. Исследование основных направлений детского туризма / О. Голикова // Сервис +. - 2013. - № 1. - С. 62-67.
11. Голикова, О. Особенности сервисного пространства в детском туризме / О. Голикова // Сервис в России и за рубежом. - 2014. - № 3 (50). - С. 35-43.
12. Грабович, А. Инновационные технологии в системе организации досуга детей на примере центра отдыха «Радуга»: детский оздоровительный отдых в современных условиях / А. Грабович // Инновационная наука. - 2015. - № 10. - С. 90-92.
13. Губина Н.Б. Рациональная интегративная модель комплексной реабилитации в условиях детского санатория - реабилитационного центра: автореф. дис. канд. мед.наук. - СПб: СПбГМУ им. И.П. Павлова, 2009. – 21 с.
14. Гуляев, В.Г. Организация туристской деятельности: учеб. пособие / В.Г. Гуляев. - Москва: Нолидж, 1996. - 312 с.
15. Ефремова, М.В. Основы технологии туристского бизнеса: учеб. пособие / М.В. Ефремова. - Москва: Ось-89, 2016. – 192 с.
16. Квартальнов, В.А. Туризм: учеб. пособие / В.А. Квартальнов. - Москва: Финансы и статистика, 2002. - 320 с.
17. Кляп М.П., Шандор Ф.Ф. Сучасні різновиди туризму [Текст] : навч. посіб. / М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор. – К.: Знання, 2011. – 334 с.
18. Колективні засоби розміщення в Україні у 2019 році: статистичний збірник [Текст] /. – К.: Державна служба статистики України 2017. – 142 с.
19. Колесниченко Е.С. Новшества в российском предпринимательстве при организации детского оздоровительного туризма // Российское предпринимательство. – 2018. – Том 9. – № 8. – С. 196-200.
20. Колотуха О. В. Дитячо-юнацький туризм в Україні як територіальна соціально-економічна система: проблеми та перспективи розвитку [Текст] :

Дис... канд. геогр. наук: 11.00.02 / Колотуха Олександр Васильович ; НАН України, Інститут географії. – К., 2017. – 257 арк.

21. Константинов, Ю.С. Педагогика школьного туризму: учеб.-метод. пособие / Ю.С. Константинов, В.М. Куликов. - Москва: ФЦДЮТиК, 2006. - 208 с.

22. Крачило М.П., Король О.Д. Менеджмент туризму [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Д. Король, М. П. Крачило; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2018. – 240 с.

23. Кусков А.С. Основы туризма: учебник для вузов / А.С. Кусков, Ю.А. Джаладян. - Москва: КНОРУС, 2015. - 394 с.

24. Личак І.В. Юні туристи-краєзнавці [Текст]: методичний посібник: методичні рекомендації щодо організації туристсько-краєзнавчої роботи з дітьми дошкільного віку / Ірина Личак. – Біла Церква, 2010. – 102 с.

25. Любимова, Л. Специфика организации детского туризма / Л. Любимова // Вестник Тамбовского университета. Серия: Естественные и технические науки. - 2014. - № 1. - С. 256-257.

26. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України: навчальний посібник [Текст] / О.О. Любіцева, Є.В. Панкова, В.І. Стафійчук. – К.: Альтпрес, 2020. – 369 с.

27. Мальська М.П., Занько Ю.В. Організаційно-економічні важелі розвитку системи туристичних послуг Львівської області [Текст]/ М.П. Мальська, Ю.В. Занько// Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини, 2017. – Ч. 1. Вип. 29 – С. 63-71

28. Маслакова Е.А. Управление развитием детского туризма в новых экономических условиях хозяйствования: автореф. дис. канд. экон. наук: 08.00.05 / Е.А. Маслакова. - Москва, 2009. - 25 с.

29. Молодецький А.Є. Пишна Г.О. Провідні риси бальнеологічних і бальнеогрязьових курортів країн Причорномор'я [Текст]/ А. Є. Молодецький, Г.О. Пишна// Вісник Одеського національного університету. Серія Географічні та геологічні науки, 2015. –Т. 20. Вип. 3 – С. 82-98

30. Морозов М.А. Маркетинговые исследования российского рынка детского туризма // Маркетинг в России и за рубежом. — 2008. — N 2. — С. 83-91.
31. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навчальний посібник [Текст] / О. Г. Топчієв та ін.. – О.: Астропринт, 2012. – 336 с.
32. Остапец А. А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся [Текст] : Методические рекомендации / А. А. Остапец – М., РМАТ, 2016. – 87 с.
33. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
34. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації (UNWTO World Tourism Organization) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www2.unwto.org/>
35. Палаткина Г. В. Детский туризм [Текст] : учебное пособие / Г. В. Палаткина. – Астрахань: Издательский дом —Астраханский университет, 2016. – 206 с.
36. Пилат И.Н. Внешкольная туристско-краеведческая работа как фактор нравственного воспитания подростков [Текст] / И. Н. Пилат – М.: Просвещение, 1971. – 34 с.
37. Плешивцова М.В. Організація дитячого туризму в Україні / М.В. Плешивцова // Географія та туризм. — 2018. — Вип. 14. — С. 153—159.
38. Преображенский В.С. Теория рекреалогии и рекреационной географии [Текст] / В.С. Преображенский, И. В. Зорин, В. А.Квартальнов. – М., 1992. – С. 23-67.
39. Про курорты // Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 3370 –IV. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text>

40. Про туризм // Закон України від 15 вересня 1995 р. № 2265 –IV. [Електроний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>
41. Романова Н.В. Экономика детско-юношеского туризма / Н.В. Романова; Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова. – М.: Макс Пресс, 2015. – 39 с.
42. Сокол Т. Г. Основи туристичної діяльності [Текст] : підручник / Т. Г.Сокол; за заг. ред. В.Ф. Орлова. – К.: Грамота, 2016. – 264 с.
43. Чертовська Д.В. Проблеми розвитку дитячого туризму в Україні / Д.В. Чертовська // Географія та Туризм. — 2017. — № 23. — С.86—93.
44. Чорна Л. В. Інноваційні підходи до організації літнього дитячого оздоровлення / Л.В. Чорна // Карпатський Край. — 2015. — №1. — С. 225—229.
45. Чорненька Н.В. Організація туристичної індустрії: навчальний посібник [Текст] / Н.В. Чорненька. – К.: Атіка, 2006. – 264 с.
46. Щур Ю.В. Спортивно-оздоровчий туризм: навч. посіб /Ю.В. Щур, Дмитрук.-Київ, Альтерпрес, 2017. – 232 с.
47. PEST-аналіз: що це таке і як його провести на прикладах [Електроний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbe.kiev.ua/db_method/pestle_how_to.html